

ВИБОРИ-2014:

ЧИ ВТІЛЕНІ

ВИМОГИ

ЄВРОМАЙДАНУ?

24,8

47,2

14,6

Київ 2015

Антоніна Колодій

Позачергові президентські й парламентські вибори 2014 року в Україні: особливості та наслідки _____ 4

Олексій Гарань, Євген Ярошенко

Суспільство підтримало постмайданні партії: слово за політиками _____ 20

Олексій Кошель

Яка виборча реформа потрібна Україні _____ 20

Olexiy Haran, Maria Zolkina

A year after EuroMaidan: Pro-european forces wins the new parliament _____ 31

Вибори очима експертів

Експертне опитування «Вибори Президента-2014: сподіване і несподіване» _____ 40

Виборча кампанія на парламентських перегонах-2014: погляд експертів _____ 41

Парламентські вибори-2014: оцінки експертів _____ 43

Вибори в опитуваннях громадської думки

Вибори Президента-2014: сподівання громадян, рейтинги кандидатів, мотивація вибору _____ 46

Вибори Президента-2014: мотивація вибору та сподівання громадян. Що змінилося порівняно з виборами-2010? _____ 53

Громадська думка населення України: парламентські вибори-2014, вересень _____ 58

Парламентські вибори-2014: електоральні настрої населення України та їхня динаміка _____ 62

Парламентські вибори-2014: підсумки Національного екзит-полу'2014 _____ 76

Карти:

1-2. Результати партій, що подолали п'ятивідсотковий бар'єр за партійними списками на парламентських виборах у жовтні 2014 р. (за областями) _____ 92

ПРО АВТОРІВ

Олексій Гарань

– доктор історичних наук, професор кафедри політології Національного університету «Києво-Могилянська академія» (НаУКМА), науковий директор Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва

Антоніна Колодій

– доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і філософії Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України

Олексій Кошель

– генеральний директор Комітету виборців України, кандидат історичних наук

Марія Золкіна

– аналітик Фонду «Демократичні ініціативи», ім. Ілька Кучеріва аспірант кафедри політології НаУКМА

Євген Ярошенко

– експерт Школи політичної аналітики НаУКМА

ПОЗАЧЕРГОВІ ПРЕЗИДЕНТСЬКІ Й ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ 2014 РОКУ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА НАСЛІДКИ

Антоніна Колодій

В Україні 2014 рік за кількістю історичних і просто значущих подій потягне на декілька років. Відбулася Революція гідності, результатом якої стало повалення огидного клептократичного режиму Януковича, переорієнтація країни на європейські цінності та суспільні зміни, які їм відповідають. Як влучно зауважив Олександр Пасхавер, критерієм справжності цієї революції стала розв'язана режимом Путіна гібридна війна проти України і розпалювання нею сепаратистських рухів на сході країни – з метою не допустити успішного досягнення цілей революції та її поширення на Росію[1]. Випробування, які принесла з собою ця війна, перевершили навіть ті, яких Україна зазнала під час розвалу СРСР і комуністичної системи. Тоді вдалося уникнути кровопролиття і людських жертв, хоча економічне падіння було карколомним. Тепер розвинені країни Заходу допомагають Україні дещо стримати фінансово-економічну кризу, яка є наслідком «господарювання» попереднього режиму, але подолати її без проведення структурних реформ – неможливо.

Підсилена війною, втратою сотень і тисяч людських життів і необхідністю додаткових фінансових ресурсів на армію, криза дошкульно б'є як по наших можливостях воєнного протистояння, так і по здатності уряду проводити реформи, на які теж потрібні кошти. Щоб усвідомити, наскільки важко робити реформи в умовах війни і глибокої фінансово-економічної кризи, варто лиш прочитати підрахунки Джорджа Сороса щодо масштабів фінансових вливань, які потрібно було б зробити в економіку України, щоб реформи відбулися [2]. Згадуючи приклади успішного реформування зруйнованих та занепалих економік урядами Л. Ерхарда в Німеччині чи Л. Бальцеровича в Польщі, ми часто забуваємо про величезну роль плану Маршалла в першому випадку і списання боргів та надання іншої фінансової допомоги – в другому, без чого успіх їхніх реформ міг би бути не таким певним.

Усе це слід мати на увазі, коли оцінюватимемо наслідки президентських і парламентських виборів 2014 р., зокрема їх вплив на формування політики уряду та президента, яку неможливо аналізувати поза контекстом. Хоча впливає, як мовиться, і суб'єктивний фактор: культура, соціальне походження політичних лідерів, процес їхньої політичної соціалізації, стереотипи, винесені з того середовища, в якому вони формувалися як політики.

Про особливості «тексту» і «контексту» виборів 2014 року спробуємо поміркувати в цій статті, розглядаючи вибори під кутом зору нових умов і нових вимог до політиків і політики, а також впливу результатів виборів на політичну стабілізацію і політичні зміни в Україні.

Особливості виборів-2014

Характеристику особливостей почнемо з президентських виборів. Вони були проведені відповідно до постанови Верховної Ради України № 757-VII від 22 лютого 2014 р. [3], яка встановлювала, що «Президент України В. Янукович у неконституційний спосіб самоусунувся від здійснення конституційних повноважень та є таким, що не виконує свої обов'язки», і призначала, у зв'язку з цим фактом, позачергові вибори Президента України на 25 травня 2014 року – у 90-денний термін від дня ухвалення Постанови, як це й передбачено Конституцією України. Це були другі, після виборів 1994 року, позачергові президентські вибори в Україні. Їх проведення цього разу було зумовлено не просто політичною кризою, а форс-мажорними обставинами: революцією й війною, яку розпочав проти України режим Путіна, захопивши Крим, погрожуючи вторгненням військ на материкову частину країни і готуючись до реалізації операції «Новоросія» за допомогою проросійських екстремістів та колишніх діячів ПР у Південно-Східному регіоні.

Впевненості в тому, що вибори вдасться провести, не було ні в кого, але була гостра потреба і тверда рішучість зробити це в якомога стислі строки. Адже путінська пропаганда виправдовувала втручання РФ в українські справи тим, що в Україні стався «державний переворот» і що влада нібито була насильницьким способом захоплена «хунтою» (лайливе в розумінні російського обивателя слово). Насправді, хоч в.о. президента справді був фігурою тимчасовою і володів меншою легітимністю та ніс меншу (насамперед, моральну) відповідальність, ніж обраний на всенародних виборах Президент, після втечі Януковича керівництво держави було утворене легітимним способом, з усіма необхідними голосуваннями у законно обраному парламенті, відповідно до чинної Конституції¹.

І труднощі, і переваги виборів 2014 року полягали в тому, що це були післяреволюційні, післямайданні вибори, коли очікування народу були дуже високі і достатньо радикальні. Більшість виборців виявляла ентузіазм і патріотизм, була сповнена сподівань, що вибори стануть кроком до нової якості української політики. «Вперше перед президентськими виборами 2014 року більшість населення – 58% – вірила в те, що вибори дадуть змогу поліпшити ситуацію в Україні» [4]. За даними передвиборчого соціологічного опитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, значно змінилася мотивація виборців, зросла роль таких мотивів надання переваги тому чи іншому кандидату, як його здатність забезпечити незалежність та безпеку України, об'єднати людей у різних регіонах, а також роль зовнішньополітичних орієнтацій. Так, «забезпечення незалежності України, її безпеки та обороноздатності» віднесли до першочергових завдань президента 13% опитаних у 2010 р. і

---

¹ Це була Конституція в редакції 2004 р., за повернення до якої 21 лютого 2014 року проголосували 386 народних депутатів. Підтримавши відповідний законопроект № 4163, народні депутати визнали факт узурпації В.Януковичем влади через нелегітимне відновлення ним дії Конституції 1996 р. (без поправок 2004 р.), яка надавала більше можливостей для монархічного президентського правління.

33% – у 2014-му. Зросла також значимість питань демократії та свободи. У травні 2014 року демократію вважали найбільш бажаним типом державного устрою 61% громадян, а в грудні 2009 р. – 37%; готові були терпіти певні матеріальні труднощі заради особистої свободи та дотримання громадянських прав у травні 2014 р. 46,5% проти 35% у грудні 2009 [5].

Післямайданний період обумовив і вищу активність, і вищу вимогливість громадянського суспільства і народу до своїх обранців. Як відзначив на своїй сторінці у ФБ політичний експерт Володимир Горбач, на цих виборах українська нація показала себе у новій якості – сучасної громадянської нації, яка обрала собі не месію, а наказного гетьмана «під виконання головної задачі – об'єднання країни і гарантування її державного суверенітету й територіальної цілісності». Під цим кутом зору, а також під кутом зору здатності президента реалізовувати ним же висунене гасло «жити по-новому» й потрібно оцінювати наслідки виборів та дії Петра Порошенка на президентській посаді.

Вищий рівень відповідальності за наявності фаворита громадської думки, яким був П. Порошенко взимку та навесні 2014 р.², забезпечив можливість проведення виборів в один тур. Незважаючи на високий рівень радикальних настроїв, виборці виявляли розуміння, що війна вимагає деяких компромісів, зокрема, якомога швидшого утвердження легітимної влади. Через захоплення Криму, агресивні наміри Росії щодо інших українських територій у політикумі й серед громадян ширилося переконання, що демократичні сили мають домовитися й висунути одного кандидата, який би отримав мандат народної довіри та міг упевнено, а коли треба, то й жорстко, здійснювати владу в умовах війни та кризи.

Єдиного кандидата від усіх демократичних сил висунути не вдалося, але дві політичні сили знайшли порозуміння. Вперше в історії українських виборів другий за рейтингом кандидат Віталій Кличко поступився іншому кандидатові з близькими політичними переконаннями. 29 березня 2014 р. він заявив про відмову балотуватися на пост президента заради висунення єдиного, найбільш рейтингового кандидата від демократичних сил Петра Порошенка. До цього кроку В.Кличка, звичайно, спонукали й інші міркування: те, що як політик він втрачав свої переваги після зникнення з політичної арени В. Януковича; що у нього, натомість, з'явився реальний шанс виграти вибори на посаду мера м. Києва; що саме так вчинити йому, можливо (за даними ЗМІ), радили спонсори партії «УДАР», зокрема олігарх Дмитро Фірташ, який начебто зустрівся з П. Порошенком та Кличком у Відні [6]. Хай би як там було, але сам факт порозуміння між двома провідними політичними лідерами був знаковим для української політики, і це було головним.

За результатами першого туру виборів Петро Порошенко отримав близько 55% голосів виборців³. Вибори не проводились на тимчасово окупованій території Криму, хоч частина громадян (приблизно 30 тис.) змогли приїхати і проголосувати в м. Херсон.

² Результати соціологічного опитування, проведеного з 25 лютого по 4 березня 2014 року по всій території України центром «СОЦИС», показали, що за П. Порошенка готові були проголосувати 21,2% виборців, за В.Кличка – 14,6%, за Ю.Тимошенко – 9,7%. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_u-rejtingu-prezidentskoyi-kampaniyi-zyavivsyia-novij-lider-opituvannya/545712

³ Усі цифрові дані про результати виборів – з офіційного сайту ЦВК. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/>

Значні труднощі у проведенні виборчої кампанії та голосуванні мали місце у деяких містах і районах східних областей, у частині яких виборчі дільниці не змогли працювати. Неучасть у голосуванні більшості виборців Криму, а також частини виборців Луганської та Донецької областей покращувала відносний сукупний результат демократично налаштованих кандидатів, а з іншого боку, послаблювало позиції П. Порошенка як президента усіх українських громадян. Втім, позитивним моментом було те, що голосування за Порошенка було відносно рівномірним по всій території України. У жодній з Південних та Східних областей, які упродовж тривалого часу були «вотчиною» Партії регіонів, за П. Порошенка не проголосувало менше третини виборців, усюди він був фаворитом перегонів, посівши перше місце за кількістю отриманих голосів.

Основні суперники переможця виборів значно від нього відставали. Друге місце, як і очікувалось, посіла лідер ВО «Батьківщина» Юлія Тимошенко з результатом близько 13% голосів, на третьому місці опинився лідер Радикальної партії Олег Ляшко (понад 8%). Цей політик показав себе вправним популістом-радикалом, який зумів перетягнути на свій бік чималу кількість виборців, які хотіли бачити президентом нову й радикально налаштовану на злам старої системи людину (наскільки О. Ляшко реально був саме такою людиною – інше питання). Трохи більше 5% набрали й Анатолій Гриценко, й Сергій Тігіпко.

Жоден із названих кандидатів не мав достатнього впливу, щоб у разі другого туру виборів зібрати більше голосів, ніж Петро Порошенко. Тому ставка на перемогу в першому турі була цілком виправданою. Вона дала змогу скоротити виборчу кампанію на три тижні, зекономити кошти, уникнути ризику зриву виборів зовнішнім ворогом, а також забезпечити високий рівень легітимності обраному президентові. Він був компромісною фігурою, що має свої позитивні та негативні риси (як і кожен інший кандидат), однак йому не можна відмовити у зваженості та професійності. Окрім того, П. Порошенко був учасником і Помаранчевої революції, і Революції гідності, відвідував під час виборчої кампанії найбільш небезпечні території і тому сприймався виборцями як мужня людина, здатна вести країну в правильному напрямку. Без цього агітація на користь виборів в один тур не спрацювала б.

Одним із передвиборних зобов'язань П. Порошенка був розпуск Верховної Ради і проведення парламентських виборів за новим виборчим законом, який мав запровадити пропорційну виборчу систему з відкритими списками. Складнощі полягали в тому, що це треба було робити у співпраці з депутатами, більшість яких не хотіла ні саморозпускатися, ні тим більше запроваджувати нову виборчу систему. Усе ж таки президенту разом із партнерами з демократичних фракцій вдалося створити передумови для розпуску парламенту шляхом розвалу старої та утримання від створення нової коаліції упродовж більше місяця, що, згідно зі статтею 90 Конституції України, давало право главі держави припинити повноваження Верховної Ради. Це й було зроблено 27 серпня 2014 р. [7]. Однак закон про нову виборчу систему так і не був підтриманий, а президент порівняно легко погодився на те, що вибори до Верховної Ради проводитимуться за змішаною виборчою системою. Вона була вочевидь вигідною для новоутвореної партії президента «Блок Петра Порошенка», але водночас створювала найкращі можливості для «колишніх» знову зайти у владу й стати «недоторканими». Попередній досвід використання змішаної системи в Україні у 1998,

2002, 2012 роках свідчив, що одномандатні округи мажоритарної складової виборів були під найбільшою загрозою підкupu, зловживань і навіть насильства. Не вдалося цього повністю уникнути й цього разу, хоча загалом під час проведення виборчих кампаній (і президентської, і парламентської) стався розрив з практикою останніх виборів у 2010 і 2012 рр., і країна загалом повернулася до демократичних засад виборчого процесу.

Тож серед прикметних рис виборів у 2014 році слід відзначити різке зменшення випадків застосування адмінресурсу, вищий рівень прозорості та чесності виборчого процесу, невикористання – у масовому масштабі – насильства й обману під час виборчої кампанії (хоч були «округи-заповідники», де усе це, на жаль, практикувалося [8]). Характерною рисою було також осудливе ставлення громадян до чорного піару та ведення кампанії на негативі (хоча деяким кандидатам, зокрема й Юлії Тимошенко, під час президентських перегонів цього не вдалося уникнути, що негативно вплинуло на їхній результат). Завдяки тому, що вибори відбулися достатньо демократично, чесно і відкрито, їхні результати ніхто не заперечив і не знівелював у той чи інший спосіб.

Як на парламентських, так і на президентських виборах 2014 р. основна боротьба точилася між політичними однодумцями, представниками колишньої опозиції, які підтримували Майдан, європейський вибір і, принаймні на словах (кажу про популістів), сповідували європейські цінності та прагнули до побудови в Україні правової демократичної держави. Цим була обумовлена така риса виборчих змагань, як схожість політичних програм основних фаворитів президентських виборів [9], незначна роль на парламентських перегонах писаних програм політичних сил (щонайменше чотири з яких утворилися буквально перед виборами – БПП, НФ, ОБ, ПС). Довіра виборців базувалась насамперед на попередній політичній діяльності кандидатів, особливо на їхньому ставленні до Майдану та участі в ньому, а також у війні на сході країни. Певного значення надавали тим головним месиджам, з якими кандидати звертались до виборців, а також методам політичної боротьби, які вони застосовували. Суцільний негативізм, обливання брудом суперників, неправдиві заяви (за умови їх розвінчання) знижували рейтинги кандидатів, хоч вони це не завжди адекватно оцінювали. Такі, з дозволу сказати, «особливості» української політики видавалися особливо неприйнятними тому, що йшлося про змагання між політиками одного, проєвропейського напрямку, які декларували свою відданість демократії і прагнення до творення нової України.

До негативних рис минулих виборчих кампаній слід віднести несподівано низьку явку виборців, особливо на виборах до Верховної Ради (52,4%). На президентських виборах явка була на звичному рівні: 60,3%, але не перевищувала його. Для післяреволюційного періоду з його очікуваннями масового включення молоді в політичний процес це трохи алогічно. Адже виходить, що очікуючи появи на політичній арені нової еліти, суспільство й надалі доручає її селекцію більш дисциплінованому старшому поколінню. Виглядає також, що переважна частина молоді, яка захопилася революційним процесом під час Майдану, дуже швидко потім демобілізувалася, виявивши соціальну ліню і неготовність до рутинної політичної участі.

Збереглася в суспільстві й низка старих форм взаємодії кандидатів із виборцями, таких як спроби підкupu (індивідуального й колективного), а також «вкладання» ресурсів в округ, за яке виборці були готові «віддячуватись», залишаючи поза увагою питання про те, звідки бралися ці ресурси. Винуваті в цьому і виборці, і політики, які

упродовж усіх років незалежності привчали людей ставити знак рівності між матеріальною і політичною спроможністю кандидатів у депутати. Переучувати було б найлегше переходом на іншу виборчу систему, яку, треба сподіватись, Верховна Рада таки запровадить до наступних виборів.

Достатньо високим був також рівень популізму, який є ще однією традиційною рисою української політики. Під кінець виборчої кампанії виборці, здається, менш-більш розібралися з партіями, дещо понизивши свій інтерес до Радикальної партії, «Батьківщини» тощо. Однак того самого не можна сказати про окремих кандидатів у депутати в мажоритарних округах. ореол героїзму (справжній чи награний), обіцянки «з усіма ними» розправитись і «усім вам» допомогти таки працювали на користь обіцяльника.

Наслідки виборів-2014

Загалом, позачергові президентські та парламентські вибори 2014 року, попри незадоволеність сьогоденним станом речей значної частини громадян та аналітиків, належать до переліку головних позитивних подій року, які справили стабілізуючий вплив на ситуацію в Україні, зміцнили становище держави в світі і дали змогу започаткувати процес розв'язання воєнного конфлікту на сході країни та реформування економічних і політичних відносин. Поки що ці процеси ідуть не тими темпами, які були б потрібні, але в цьому «винуваті» не вибори, а той людський матеріал, з якого українцям доводиться вибирати.

Внаслідок президентських виборів країна отримала легітимного і професійно підготовленого главу держави, який зумів налагодити добру взаємодію з країнами Заходу, консолідувати суспільство навкруг проєвропейського політичного курсу, почати повноцінну діяльність на усіх напрямках міжнародної політики. Результатом було насамперед підписання усіх частин Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом⁴. 16 вересня відбулася процедура синхронної ратифікації цієї угоди Верховною Радою України і Європарламентом. Тобто, питання, через яке розпочався Євромайдан, було вирішене, хоч і не остаточно. Під тиском Росії, яка погрожувала повномасштабною торговельною війною, лідери ЄС запропонували відстрочку набуття чинності положень про зону вільної торгівлі на один рік. При цьому для України було збережено надані раніше односторонні торговельні преференції. Важливий крок зовнішньої політики – й ухвалення Верховною Радою за поданням президента закону про скасування позаблокового статусу України [10] та схвалення курсу на тіснішу співпрацю з НАТО.

Як Головнокомандувач Президент України Петро Порошенко зробив низку кроків для відновлення боєздатності армії, стан якої нині, на думку фахівців, незрівнянно кращий, ніж він був у березні-квітні 2014 р. Розпочато реалізацію Мирного плану

---

⁴ 27 червня 2014 року під час саміту ЄС у Брюсселі Президент України Петро Порошенко поставив свій підпис під економічною частиною Угоди. З боку Євросоюзу Угоду підписали президенти Європейської ради та Єврокомісії і лідери усіх країн-членів Європейського Союзу. Політична частина угоди вже була підписана ще в березні прем'єром Яценюком.

Президента, спрямованого на відвернення конвенціональної війни з Росією. План передбачає утримання Збройних сил України від звільнення захоплених терористами територій шляхом завдання ударів по населених пунктах, від чого постраждало б мирне населення. Його основні положення включені до так званого Мінського протоколу від 5 вересня 2014 р. [11], де були зафіксовані основні пункти домовленостей, та в Меморандумі від 19 вересня, де описані деталі перемир'я. Ці документи визначають кроки, що їх мають зробити Україна, Росія і незаконні збройні формування на території Донецької й Луганської областей під контролем ОБСЄ, щоб досягнути миру і перейти до створення легітимної системи управління на цих територіях відповідно до українських законів, а також – економічної відбудови. Однак, крім обміну полоненими, супротивна сторона нічого з цих домовленостей не виконала. Бойовики порушують перемир'я, Росія постачає їм зброю (у тому числі у вантажівках так званого «гумконвою»), кордон не закритий, через нього продовжується проникнення незаконних збройних формувань, найманців, зброї та військової техніки з території РФ.

Політика президента в питаннях війни і миру має ті переваги, що з нею погоджуються західні країни, які вже остаточно впевнились, що причиною конфлікту не є ні не поступливість України, ні взагалі міжрегіональні суперечності всередині самої України. Головне джерело нестабільності – політика Кремля. На цьому базується готовність Заходу допомагати Україні, у тому числі й військовим оснащенням. Однак в Україні план президента з мирного врегулювання конфлікту сприймається неоднозначно. Радикальніша частина інтелектуалів і широкого громадянства вимагає від президента політики, орієнтованої «на мілітаризацію, мобілізацію і підвищення обороноздатності», яка була б здатна забезпечити Україні перемогу [12]. Багато хто вважає, що мирний план є проявом надмірної поступливості П. Порошенка, неврахування ним недоговороздатності російської сторони, через що питання війни і миру не вирішується.

Замість успішного завершення антитерористичної операції або переведення її в іншу, відверто воєнну фазу збройної боротьби, АТО перебуває у стадії зависання. Люди гинуть щодня, хоч формально з вересня триває перемир'я. Радикально налаштовані критики нагадують президентові його слова, сказані під час виборчої кампанії, що місяцями АТО тривати не може, що його завершення – це справа кількох днів. А далі – або мир, або війна. Зрозуміло, що це була помилка. Не будучи Президентом, Петро Порошенко, очевидно, переоцінював свої можливості в досягненні миру і по-іншому дивився на усю сукупність плюсів і мінусів вибору між АТО та вступом у війну або хоча би оголошенням воєнного стану. Втім, зараз важко судити, наскільки критики мають рацію, бо ніхто достеменно не знає, як далеко може зайти В. Путін у своїх загарбницьких планах і наскільки готові Збройні сили України до прямого протистояння з Росією без збройної підтримки інших країн. Усі бачать, як недобре розвиваються події з реалізацією мирного плану, але нікому не дано знати, якою була б ситуація у разі вироблення альтернативного рішення⁵.

---

⁵ Нещодавно російський опозиційний політик Константін Боровой, який раніше критикував політику П.Порошенка стосовно конфлікту на Донбасі, заявив, що він був неправий і що політика Президента України виявилась оптимальною за даних умов, такою, що йде на користь Україні. (См.: Выживание Путина будет зависеть от Порошенко – Боровой // Новости FaceNews . – Режим доступа: <http://www.facenews.ua/news/2015/260590/>

Втрата Криму не має прямого стосунку до виборів (він був анексований раніше), але від позиції обраної влади залежить майбутнє півострова. Президент наголошує, що Україна ніколи не погодиться з анексією Криму, що територія України «не продається», однак це робиться часу від часу і переважно в публічних промовах перед українською аудиторією. Тоді як на міжнародному рівні переговори ведуться про припинення воєнних дій на Донбасі – без ув'язки цього питання з проблемою Криму. Спірним є також питання про особливий порядок управління у районах Донбасу, які зараз перебувають під контролем терористів, на основі прийнятого 16 вересня 2014 р. (під тиском президента, у закритому режимі) закону «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». За своїм змістом і за мірою несприйняття суспільством (а також і сепаратистами!) він не міг набути і таки не набув чинності. Здавалось, що після проведення сепаратистами незаконних «псевдо-виборів» 2 листопада 2014 р. були усі підстави його скасувати. Про це було заявлено, однак факт скасування не відбувся. І ось на початку січня знову чуємо про створення вільних зон та запровадження особливого управління цими територіями – звичайно, на основі українських законів. Але хто це робитиме: люди, лояльні до України чи до Росії? Виникає великий сумнів щодо можливості запровадити проекти поглибленої децентралізації (більшої, ніж в інших регіонах України) на територіях з частково пасивним, а частково вороже налаштованим до України населенням. Узагальнюючи, можна сказати, що мирний план президента слід розглядати у позитивному сенсі лише як спосіб затягнути час і використати його для зміцнення українських Збройних сил, а не як спосіб виходу з конфлікту.

За чинною нині Конституцією президент має мінімальні повноваження в сфері економічної та соціальної політики. Це означає, що основна відповідальність за реформування економіки лягає на Кабінет Міністрів та Верховну Раду. Але й президент, враховуючи надзвичайну ситуацію в країні, не має стояти осторонь. Як глава держави і гарант Конституції він є відповідальним за визначення стратегічного курсу держави у проведенні реформ, створення політичного «даху» для реформаторів. Саме під таким кутом зору можемо розглядати діяльність Національного центру реформ при Адміністрації Президента, який розробив та оприлюднив стратегічний план сталого розвитку країни до 2020 р. [13]. На думку аналітиків, документ грішить певним схематизмом, однак якщо його основні положення надалі конкретизуватимуться, його втілення справді перебуватиме під належним контролем, то він може стати одним із важелів забезпечення системності змін, які відбуватимуться в країні. У президентській партії «Блок Петра Порошенка» – найбільша фракція в парламенті, через яку глава держави має змогу здійснювати вплив на законодавчий процес. Тож він нестиме і свою частку відповідальності за недостатню глибину й системність реформ, за проявлені нерішучість чи брак волі в реалізації задекларованих під час виборів намірів змінити країну і почати жити по-новому. Можна стверджувати, що після парламентських виборів на рівні владних структур утворилось два центри формування політики реформ: Президентська адміністрація та Кабінет Міністрів, утворений новообраним парламентом на коаліційній основі.

Завдяки парламентським виборам, на яких було обрано 422 депутати, Верховна Рада оновила на 56% і дещо омолодилась: близько 35% народних депутатів – це люди віком до 40 років; ще 37% – від 31 до 40. Крім того, в українському парламенті

незначно, але зросла кількість жінок; їх тепер 48 (11%). Вперше за всі роки незалежності жінка – Оксана Сироїд – стала віце-спікером ВР. Сформувалась (також уперше!) коаліція з п'яти проєвропейських демократичних політичних партій, яка становить конституційну більшість парламенту. Основою її формування було укладення змістовної коаліційної угоди, яка є складовою Програми діяльності уряду. Отже, новому уряду, який спирається на коаліцію, ніщо не заважатиме домогатися ухвалення необхідних реформаторських законів, якщо тільки він сам цього бажатиме та вмітиме переконати фракції коаліції і громадськість у своїх добрих намірах. Відмова від партійних квот при формуванні уряду (хоча в ньому представлені усі партії коаліції), «укомплектування» Кабінету Міністрів та керівного персоналу міністерств справжніми професіоналами (у тому числі й за рахунок закордонних професіоналів) підвищить як ініціативність, так і відповідальність високих урядовців за проведення реформ. Хоча це все поки що у перспективі, треба сподіватись, що усвідомлення економічної прірви, над якою опинилося суспільство, зовнішньої загрози, яка вже призвела до розколу (відколу частини) країни, а також тиск громадянського суспільства, західних кредиторів та інвесторів і допомога західних експертів сприятимуть зростанню реформаторських настроїв в уряді.

Одним із важливих позитивних наслідків парламентських виборів було також перегрупування політичних сил. Про вихід на політичну арену одних політичних проєктів і занепад чи ослаблення інших авторів цієї публікації вже доводилось писати в іншій розвідці [14], тож тут відзначимо лише деякі тенденції та їх вплив на діяльність виконавчої й законодавчої влади. Спочатку президентські, а потім і парламентські вибори спростували твердження російської пропаганди, на які, на жаль, піддалася частина західних ЗМІ, особливо лівого спрямування, про нібито засилля ультраправих настроїв в Україні. Націоналіст Олег Тягнибок, єдиний із трьох лідерів політичної опозиції періоду Революції гідності, що балотувався в президенти, набрав в Україні трохи більше 1% голосів виборців, а лідер міфологізованого російською пропагандою «Правого сектору» Дмитро Ярош – лише 0,7%. Під час парламентських виборів ні «Свобода», ні тим більше «Правий сектор» не подолали 5%-й бар'єр, хоча окремі представники цих політичних сил здобули перемогу в мажоритарних округах (усього їх представляє 8 осіб). Однією з причин швидкого занепаду популярності «Свободи» та її лідера, якому, хоч як дивно, не допомогла активна участь у революційних подіях, була надмірна нетерпимість і неетична поведінка деяких відомих діячів цієї партії. Основну ж роль, очевидно, відіграло домінування слова над ділом та неспроможність членів партії показати себе добрими управлінцями (зокрема й у складі створеного відразу після Майдану тимчасового уряду).

Але найголовніше, що вибори забезпечили сходження з політичної арени КПУ, «Сильної України», разом із її претензійним псевдореформатором Сергієм Тігіпком, а також розвал Партії регіонів. Попри те, що в східних регіонах було обрано чимало колишніх представників ПР, які ще до виборів перейменувалися в «Опозиційний блок», їхній вплив у парламенті України незрівнянно впав. Натомість двох правлячих партій, які мають найчисельніші парламентські фракції – «Блоку Петра Порошенка» та «Народного фронту» взагалі до виборів не існувало, а третя за впливовістю партія «Самопоміч» була мало відомою. Нині вони складають ядро коаліції і мають стати локомотивом суспільних змін, хоч поки що ця роль їм дається нелегко.

При формуванні коаліції і перших голосуваннях у парламенті добре зарекомендували себе молоді політики в усіх фракціях, які прийшли з громадянського суспільства, і виявляють принциповість у питаннях відкритості та дотримання процедури. Поки що вони показують здатність зрівноважувати консерватизм та протидіяти пануванню прихованих лобістських інтересів двох найбільших фракцій коаліції – Блоку Петра Порошенка (БПП) та Народного Фронту (НФ) Арсенія Яценюка. Щоправда, політична боротьба перейшла всередину коаліції (у тому числі й через відсутність реальної опозиції), яка у разі загострення суперечностей може не встояти. Проте така небезпека на сьогодні не дуже загрозлива, а її наявність певною мірою іде навіть на користь демократії: депутати й менші фракції вчаться боротися, голосуючи відповідально, по совісті, а не за вказівкою згори чи під тиском більших фракцій, і привносять у ВР нову політичну культуру. Їхні виступи проти порушень процедури сприяють поверненню в роботу Верховної Ради принципів парламентаризму та демократичних процедур законотворення. Щоб коаліція була стійкою, потрібно аби великі фракції, а також президент і прем'єр враховували вимоги цих носіїв громадських інтересів у всіх випадках, коли йдеться про принципові речі, а не про популізм. Поки що тут існують деякі тертя й непорозуміння, обумовлені тим, що і президент, і прем'єр свого часу не були чужими у старій системі соціально-економічних та політико-управлінських відносин і тепер тяжко позбуваються набутих у ній звичок, які погано сприймаються післямайданним суспільством.

Старі підходи чи не найбільше помітні у доборі людей: чи то у виборчі списки, чи то на посади в Адміністрації Президента або уряді. Є чимало персон, яких президент і прем'єр тримають не тому, що вони найкраще справляються зі своїми функціями, а тому, що вони свої. На початку тривалий час не вирішувалось питання з заміною міністра оборони. Тепер для суспільства залишається не меншою загадкою, чому президент тримає неефективного генерального прокурора, яким дуже незадоволені громадськість, а депутати збирають підписи за його звільнення [15]. Те саме з прем'єр-міністром, який при формуванні нового Кабміну горою став на захист старого міністра внутрішніх справ, за яким тягнеться шлейф незробленого з розкриття злочинів проти Майдану. Суспільство вважає, що саме з вини очільників Генпрокуратури й МВС злочинці, що були опорою старого режиму, не покарані, а керівники держави чомусь на це ніяк не реагують. Люстрація, на яку попервах поклали великі надії, спущена на гальмах – як через вимогу Венеціанської комісії про внесення змін до закону «Про очищення влади», так і через недолугий механізм люстрації, який цей закон передбачає. Тиск з боку «малих» партій коаліції, поради зарубіжних друзів України частково виправляють ситуацію із заміною людей при владі, проте до принципового вирішення кадрових питань так само далеко, як і до масової заміни державних службовців та/чи особового складу міліції.

Звичка домовлятися і готувати проекти рішень кулуарно, ставлячи широкий загал перед фактом, вже кілька разів підводила Президента Порошенка, знижуючи довіру до нього народу, а значить – за нинішніх умов війни і підірваної діяльності кремлівських спецслужб – і рівень національної безпеки. З цим у парі йде так само неприйнятне для громадянського суспільства і його нових представників у владі порушення парламентської процедури, на яке йдуть при внесенні своїх законопроектів як президент, так і прем'єр-міністр. Найбільш резонансними випадками «продавлю-

вання» президентом законів через парламент без урахування думки і депутатів, і громадськості було ухвалення в закритому режимі згаданих уже законів «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» та «Про недопущення переслідування та покарання осіб – учасників подій на території Донецької та Луганської областей», а також форсоване ухвалення зміненого Закону про РНБО [16], який розширив повноваження секретаря, а непрямо – й голови Ради національної безпеки та оборони, тобто президента [17].

Намагання «жити по-старому», протягуючи сирі закони без належного їх опрацювання та обговорення проявилось при голосуванні представленої Арсенієм Яценюком «Програми діяльності уряду» та бюджету країни на 2015 рік [18]. Поспіхом, непрофесійно виконана і не відповідна до вимог Коаліційної угоди Програма, яку лідер фракції БПП Юрій Луценко публічно назвав чимось середнім «між студентською халтурою і журналом «Мурзілка» [19], була на ходу поправлена у ВР, у тому числі й додаванням до неї тексту Коаліційної угоди, що дозволило депутатам за неї проголосувати. Маніпуляції з бюджетом взагалі вийшли за межі здорового глузду. Подавши документ у ВР 15 грудня і тут же забравши його на доволі тривале доопрацювання, прем'єр-міністр, нарешті, вніс начебто готовий його варіант на обговорення й голосування в неділю 28 січня. Але одночасно було запропоновано внести поправки до 43 інших законів, від яких залежить формування дохідної частини бюджету. Їх треба було прийняти в той самий день, до голосування за бюджет.

О пів на п'яту годину ранку 29 грудня Закон про бюджет був-таки затверджений 233 голосами депутатів, хоч коаліція налічує 302 особи. Фракція ВО «Батьківщина» й чимало інших депутатів його не підтримали, оскільки остаточний текст законопроекту не був розданий депутатам ні в друкованому, ні в електронному варіантах. Упродовж 20 годин суцільних, нехай і дуже продуктивних, засідань його просто фізично не можна було завершити. Адже внесення змін до бюджету відповідно до новоухвалених законів вимагало додаткових обрахунків, а на узгодження позицій усіх фракцій коаліції також потрібно було чимало часу. Поза тим, особисте втручання президента та черговий ультиматум прем'єра, який знову погрожував відставкою, «допомогли» старими методами завершити «бюджетну ніч» позитивним голосуванням [20]. Президент підписав ухвалений Закон про бюджет 31 грудня, і того ж дня документ був оприлюднений у газеті «Голос України» [21]. Втім, на сайті ВР закон з'явився тільки 12 січня. Ю. Тимошенко, лідер фракції ВО «Батьківщина», заявила, що його окремі статті не відповідали тому, за що голосували депутати. Тому голова Верховної Ради Володимир Гройсман пообіцяв провести перевірку, одночасно висловивши упевненість, що оприлюднений текст відповідає стенограмам засідання ВР. Крім того, ще під час представлення проекту бюджету прем'єр-міністр Яценюк заявив, що документ підлягатиме перегляду відповідно до домовленостей з кредиторами, і це буде зроблено не пізніше 15 лютого 2015 року.

Порушення процедури, маніпулювання статтями бюджету і намагання психологічним тиском та погрозами «оргвисновоків» примусити депутатів голосувати за основний фінансовий документ країни, апелюючи до необхідності фінансування воєнних витрат та отримання кредитів, значно підірвали і без того хиткий авторитет прем'єр-міністра і віру в нього як політика-реформатора. Враховуючи напругу в суспільстві, змішану з недовірою до політиків як таких, очікуванням нових розчарувань, а також

те, що свої й зарубіжні вороги нинішньої влади працюють на те, щоб її якнайшвидше повалити шляхом народного бунту, така неухважність до процедури і думки громадськості та принципово налаштованої частини депутатів, дуже небезпечна. Тим більше, що зміст поданих до бюджету поправок, завдаючи шкоди інтересам широких верств суспільства, неминуче породить додаткові причини для соціального невдоволення. Протести, як невід'ємну частину демократичного процесу, можна буде тримати в належних рамках тільки через діалог і через рух у напрямі виконання найголовніших народних сподівань: щодо покарання злочинців (включно з корупціонерами), наведення ладу у правоохоронній системі, а також здійснення певних кроків до виправлення найбільших несправедливостей кланово-олігархічної системи.

Поки що серед задекларованих і законодавчо підтверджених соціальних та економічних змін бракує однієї важливої ланки, яка могла б примирити владу з народом під час неминучого «затягування пасків»: зрозумілої для людей, системної антиолігархічної програми. Проблема подолання фінансово-економічної кризи має стосуватися не лише доходів простих українців, а й власників великих капіталів. Різноманітні урізання доходів населення (за деякими підрахунками, українці у 2015 році платитимуть 10 нових платежів, не отримуючи жодних компенсацій на інфляцію) мали би неодмінно супроводжуватись чіткою заявою про те, яку частку тягаря нестиме українська олігархія і, взагалі, що з нею буде в майбутньому. Ухвалення поправок до законодавства, що передбачають збільшення ренти на видобуток газу, оподаткування експорту металу, хімії та зернових за цінами світових бірж, зменшення можливостей олігархів контролювати держпідприємства – це вже дещо, але цього недостатньо. Безкарність людей, винних у злочинах проти учасників Майдану та в роздмухуванні війни на Сході, при уникненні колишніми владоможцями ще й «економічних жертв», залишає в свідомості простих людей відчуття великої несправедливості і понижує рівень їхньої готовності терпіти незгоди періоду «непопулярних» реформ.

З сукупністю названих проблем справлятися буде нелегко. Але надія на успіх є. З одного боку, її можемо пов'язувати з тими змінами, які відбулися внаслідок виборів у системі влади: з появою демократичної проєвропейської більшості, наявністю всередині цієї більшості чималої кількості нових, по-сучасному підготовлених і достатньо принципових людей, серйозністю суперечок між ними щодо суті проблем, а також з поступовим відновленням парламентаризму та перетворенням Верховної Ради на орган, який не допускатиме узурпації влади виконавчою гілкою чи президентом. Слід пам'ятати, що уряд не є вічним. Конституція України дає змогу його змінювати на основі як особистої, так і колективної відповідальності. Вотум недовіри може бути оголошений не раніше як через рік після схвалення парламентом Програми уряду, але цей проміжок часу якраз добрий для того, щоб реально випробувати можливість чинного уряду та добрати кандидатури для його заміни в разі необхідності.

З одного боку, має рацію Юрій Макаров, який стверджує, що «український політичний клас переживає не кінець, а лише початок своєї ротації». У парламенті й виконавчих структурах «з'явилася, можливо, невелика, але впливова група пасіонаріїв, яка повністю трансформує пейзаж, вносячи в нього необхідний елемент невідзначеності. Для них перебування на посаді – спосіб самоствердитися, відчувати власну корисність, стати учасником успішного проекту, поліпшити атмосферу загалом. Вони ламають правила гри й демонструють прецеденти» [22]. І вибори, безумовно, відігра-

ли в цьому процесі не останню роль. З іншого боку, є підстави покладати значні сподівання на контролюючі функції громадянського суспільства. Сплеск його активності 2014 року був свідченням здатності народу до самоорганізації, яка так виразно й героїчно заявила про себе на етапі повалення клептократичного режиму Януковича і підтвердилась, хоч уже й не так яскраво, під час виборів. Тепер вона має стати корегуючим фактором, але не перешкодою, на шляху реформ.

Висновки

Повалення старого режиму в Україні поки що відбулося на рівні усунення від влади людей, які очолювали Партію регіонів, та руйнування їхніх політичних структур. Це сталося завдяки героям Майдану і мало своє продовження у виборах нової влади. Однак процес зламу старої системи суспільних відносин на інституційному рівні тільки розпочався. В міру його поглиблення наростатиме явний і прихований опір тих, хто отримував і надалі отримує зиск від системи старих відносин. Тому успіх інституційної перебудови шляхом реформ залежатиме від готовності президента, уряду та парламенту домагатися змін у тісній взаємодії з громадянським суспільством, вміння спиратися на нього, а також від готовності останнього до співпраці.

Непогано було б мати чітку ідеологію реформ, але оголосити її чи навіть визначити для самих себе наші реформатори бояться, і небезпідставно. Це може порушити бурю нових дискусій в інформаційній сфері (яка зараз обтяжена проблемами інформаційної війни), а також спричинити розвал коаліції у сфері практичної політики. Тож поки що все робитиметься покроково, інкрементальним способом, з припасуванням на ходу окремих фрагментів реформованої дійсності один до одного.

Поступ у реформах не відбуватиметься – про це свідчить мало не кожне засідання Верховної Ради – без тиску, який мусить іти знизу (від громадянського суспільства), збоку (від молодих парламентаріїв, не включених у систему лобістських інтересів) та згори (від міжнародних структур, причетних до надання Україні допомоги: фінансової, матеріальної й інтелектуальної). Потреба в такому тиску обумовлена тим, що як під час Майдану, так і після нього в Україні постало революційне громадянське суспільство, але не було революційно налаштованих політичних лідерів (революційно – значить готових до рішучої зміни політичної й суспільної системи). Але народ обрав тих лідерів, які на час революцій й після неї показували найбільшу здатність керувати країною в надскладних умовах економічної кризи та війни.

Реформаторський потенціал нинішнього керівництва країни, створеного в результаті виборів 2014 р., безумовно, є більшим, ніж в усіх попередніх керівників держави, але він поки що недостатній для рішучого зламу старої системи і подолання явного і прихованого опору реформам, який чинять особи і структури старої системи. Обмеженість досягнутих ним позитивних результатів великою мірою обумовлене тим, що йому дісталася дуже важка спадщина в економічній і соціальній сферах, а також склалися гостро несприятливі умови її подолання (війна). Навіть за набагато кращих умов реформи у будь-якій країні розтягуються на роки. Важливо лише, щоб був розроблений чіткий їх план і щоб люди, які перебувають при владі, були готові жертву-

вати своїми політичними амбіціями та інтересами (не кажучи вже про економічні вигоди) заради успіху задуманих змін. Цього від них має вимагати громадськість та її представники у владі.

Демократичні методи зміни як суспільної системи, так і людей при владі, нині не заблоковані, як це було за режиму Януковича. Тому насильницьке повалення теперішньої влади, за що агітують деякі недалекоглядні політики або й просто провокатори, не є об'єктивно обумовленим. Воно не дасть позитивних результатів, бо руйнування й будівництво – це два різні види діяльності, які потребують різного типу людей. Нові лідери, які знатимуть, що і як будувати, навряд чи з'являться в процесі руйнування. Тоді як агресор, який уже випробував чимало планів підкорення України, лише цього й чекає. Отже, чи буде 2015 рік тільки роком випробувань та виживання, чи стане він також роком підготовки до стрибка у майбутньому успішному розвитку країни, залежатиме як від влади, так і від суспільства, а також від їх здатності взаємодіяти демократичними методами.

1. Див. Пасхавер про війну: Ця трагедія оптимістична, бо прискорює необхідні зміни [Електронний ресурс] / Олександр Пасхавер: інтерв'ю ІА ZIK. – Режим доступу: http://zik.ua/ua/news/2014/10/29/pashaver_pro_viynu_tsy_a_tragediya_optymistychna_bo_pryskoryuie_neobhidni_zminy_536038.
2. Див.: Сорос Дж. Нова політика порятунку України [Електронний ресурс] / Джордж Сорос // Українська правда. – 08 січня 2015. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/01/8/7054342/>.
3. Постанова Верховної Ради України від 22.02.2014 року № 757-VII «Про призначення позачергових виборів Президента України на 25 травня 2014 року».
4. Вибори-2014: мотивація вибору та сподівання громадян. Що змінилося порівняно з виборами-2010? [Електронний ресурс] // Фонд «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва». – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/vibori-2014-motivatsiya-viboru-ta-spodivannya-gromadyan-shcho-zminilosya-porivnyano-z-viborami-2010>
5. Там само.
6. Лещенко С. Порошенко – Кличко. Венський альянс под патронатом Фирташа [Електронний ресурс] / Сергей Лещенко // Украинская правда.2014. – 02 апреля 2014. – Режим доступа: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2014/04/2/7021142/>; <http://www.pravda.com.ua/news/2014/05/1/7024121/>.
7. Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів. Указ Президента України від 27.08.2014 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/690/2014>

8. Див.: ОПОРА: На 6 округах підрахунок голосів проходить з конфліктами [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2014. – 30 жовтня. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/10/30/7042753/>
9. Самохін І. Програма по шаблону: чим відрізняються обіцянки кандидатів у президенти [Електронний ресурс] / Ігор Самохін // Українська правда. – 2014. – 25 квітня. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/04/25/7023470/>
10. Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості. Закон України від 23.12.2014 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ВР України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/35-19>
11. ОБСЄ оприлюднила Мінський протокол (текст) [Електронний ресурс] // Голос України. 6 вересня 2014 р. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/Article.aspx?id=351621>.
12. Див.: Дацюк С. Революція, війна та демократія [Електронний ресурс] / Сергій Дацюк // Українська правда. – 2014. – 18 вересня. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/541a829cd6476/>.
13. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 року. Текст документа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>
14. Колодій А. Народ і партії у виборах 2014 року [Електронний ресурс] / Антоніна Колодій // Сайт незалежного культурологічного часопису «І». – 5.11.14. – Режим доступу: – http://www.ji-magazine.lviv.ua/anons2014/Kolodij_Narod_i_partii_u_vyborah.htm
15. Див.: С. Іванов. ∞дцять гріхів Яреми [Електронний ресурс] // Українська Правда: Блоги. – 2015. – 16 січня. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/ivanov/54b94bd3322b8/>.
16. Про Раду національної безпеки і оборони України. Закон України від 05.03.1998 р., із змінами, внесеними згідно із Законом № 43-VIII від 25.12.2014 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>.
17. Див.: Закон України про РНБО: що змінилося? Інфографіка сайту «Слово і Діло» [Електронний ресурс] // Сайт Радіо «Свобода». 26.12.2014. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/media/photogallery/26764361.html>
18. Жартовська М. Програма Яценюка. Незадоволення та шантаж у Раді [Електронний ресурс] / Марія Жартовська // Українська правда. – 2014. – 12 грудня. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/12/12/7051711/> .

19. Луценко про програму уряду: халтура, Мурзілка, азбука для Буратіно [Електронний ресурс] // Українська правда. Новини. – 2014. – 11 грудня. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/12/11/7047919/>.
20. Див.: Мусаєва-Боровик С. та ін. Бюджетна ніч. Як депутати наосліп ухвалили головний фінансовий документ країни / Севгіль Мусаєва-Боровик, Марія Жартовська, Антон Ємельянов [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2014. – 29 грудня 2014. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/12/29/7053654/>.
21. Про Державний бюджет України на 2015 рік [Електронний ресурс] // Голос України. – 2014. – 31 грудня. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/Print.aspx?id=370429>
22. Макаров Ю. Про що укладати контракт [Електронний ресурс] / Юрій Макаров // Тиждень. – 2014. – 16 січня. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Columns/50/127676>.

СУСПІЛЬСТВО ПІДТРИМАЛО ПОСТМАЙДАННІ ПАРТІЇ: СЛОВО ЗА ПОЛІТИКАМИ

Олексій Гарань, Євген Ярошенко

Парламентські вибори 26 жовтня 2014 р. стали кроком уперед у демократичному розвитку держави. Вибори були проведені в критичний період життя країни, після Євромайдану, в умовах російської агресії, яка одночасно і створила проблеми на Сході, і зцементувала українське суспільство. Результати перегонів переконливо продемонстрували підтримку європейського шляху розвитку.

Якщо порівняти з виборами 2012 року, то тоді органи влади виступали у ролі організаторів фальсифікацій і використовували потужний адміністративний ресурс, аби гарантувати перемогу «своїм», перемогу ж у кандидатів демократичних сил часто просто крали. Окрім цього, практично всі телеканали в роки правління Віктора Януковича були підконтрольні владі. Лише на одному-двох можна було висловитися проти тогочасного політичного істеблішменту. Нині ж держава створила умови для проведення чесних виборів. Загалом вони такими й стали. Звичайно, не слід забувати, що під час цього кроку вперед країна ще не позбулася старих практик, що проявилось у підкупі виборців у низці мажоритарних округів і появи на деяких із них «тітушок». Це лише зайвий раз підтвердило необхідність позбавитися мажоритарної складової виборчої системи. Очевидно, що склад новообраної Верховної Ради – якісно кращий за попередній, оскільки більшість на виборах отримали проєвропейські сили, що дуже важливо в контексті майбутнього проведення реформ. До того ж понад половини складу парламенту – нові обличчя. Це свідчить про високий кредит довіри суспільства до нових людей у політиці. Присутність у Верховній Раді активістів Майдану, військових із зони АТО, а також журналістів це позитивний факт, адже депутатський мандат у руках людини, активної, здатної діяти у складних умовах, ризикуючи своїм життям, є лише перевагою. Але стати ефективним політиком це ще й уміння вчитися, зокрема й на чужих помилках, тому лише час покаже, чи здатні нові політики використати власні переваги задля досягнення суспільно важливих цілей.

З іншого боку, слід констатувати, що, на жаль, понад 60 осіб із тих 235 народних депутатів, які порушивши Конституцію, голосували за диктаторські закони 16 січня 2014 року, пройшли через процедуру виборів до Верховної Ради. Дуже прикро, що ці одіозні постаті, на яких лежить відповідальність за кров, пролиту на Майдані і подальшу фактичну підтримку сепаратизму, знову представлені у складі парламенту. Але враховуючи зменшення присутності «регіоналів» і комуністів у Верховній Раді учетверо (а комуністи взагалі не подолали 5%-й бар'єр), маємо у цілому позитивний загальний тренд. Тому проведення дострокових парламентських виборів (оголошених відповідно до Конституції України) стало цілковито виправданим кроком, співзвучним очікуванням українських виборців.

Найбільшою фракцією у парламенті стала новостворена партія «Блок Петра Порошенка» (БПП). Враховуючи сумарний результат за партійними списками і в мажоритарних округах, вона набрала 132 мандати, тоді як у «Народного фронту» на чолі з прем'єром Арсенієм Яценюком – 82. І це при тому, що до БПП приєдналася ще й низка самовисуванців. Таким чином, ця сила буде найбільшою у Верховній Раді. Щоправда, соціологічні опитування і експертні прогнози стверджували, що за партійними списками «Блок Петра Порошенка» також візьме більшість, залишивши інших позаду, однак це не втілилося у реальність (БПП набрав 21,81%, а «Народний фронт», символічно, трохи більше – 22,14%). На нашу думку, однією з головних причин цього є ухвалена Порошенком у силу своєї відповідальності як президента низка непопулярних у суспільстві рішень. Зокрема, сам факт перемовин із президентом Росії В. Путіним і спроба пошуку компромісів, як, наприклад, ухвалення закону про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей, який критично сприймався у суспільстві. Це призвело до того, що частина електорату вирішила проголосувати за іншу силу, насамперед «Народний фронт». Порошенко був змушений діяти як президент, як людина, яка хоче зупинити воєнний конфлікт дипломатичними зусиллями, за обов'язкової підтримки Заходу. Натомість Яценюк і його команда мали змогу дотримуватися більш радикальних позицій, оскільки вони безпосередньо не відповідали за перемовини з Росією. Це також дало змогу йому та іншим силам набрати голоси за рахунок тих питань, де Порошенко видавався занадто поміркованим.

Тому «Народний фронт», почавши виборчу кампанію з 3% рейтингу, зміг використати слабкість опонента у деяких питаннях і значно наростив свій рейтинг, в результаті чого хоч і символічно, але обійшов БПП за партійними списками (на 0,33%). Щоправда, можливо, підсвідомо український виборець хотів дати голоси не тільки силі президента, а й іншій силі, щоб мати збалансованішу систему влади.

Крім того, до «Народного фронту» перетекла певна частка голосів від «Батьківщини», яка сьогодні ледь змогла подолати 5%-й бар'єр, тоді як ще у 2012 році здобула на виборах 25%. Вважаємо, що це пов'язано з тим, що у 2012 році саме ця політична сила була головним опозиційним супротивником режиму Януковича. Але тепер Янукович як основний опонент зник.

Щодо внутрішніх чинників «Батьківщини», то тут слід виокремити, по-перше, відхід частини членів партії (у тому числі таких старих соратників Юлії Тимошенко, як О. Турчинов, С. Пашинський тощо) для здійснення разом із А.Яценюком власного проекту, а, по-друге, невдачу Тимошенко на президентських виборах (лише 12,8% проти 54,7% у Порошенка), після чого вона де-факто не мала часу оговтатися від поразки. Тому «Народний фронт» як проект успішно стартував на політичній арені, вдало маневруючи поміж своїх конкурентів і вдало використовуючи своє позиціонування.

Якщо порівнювати результати БПП і НФ, то можна вирізнити ще два моменти. По-перше, підтримка БПП є більш рівномірною по країні, аніж «Народного фронту». Наприклад, на Сході БПП здобула майже 1/5 голосів тих, хто прийшов на вибори. По-друге, переможцями виборів стали дві партії: одна – партія президента, й інша – чинного прем'єра. Це дуже незвичайне явище загалом, оскільки в часи тяжкої економічної кризи виборець зазвичай не дає кредит довіри тим, хто перебуває при

владі. А за результатами виборів ситуація протилежна. Є привід говорити навіть про повторне надання кредиту довіри цим силам, адже Яценюк – прем'єр із лютого 2014 року, а Порошенко – президент із травня. Це – позитивне явище, бо демонструє, що український виборець «не купився» на дешевий популізм. Створена на початку року партія «Самопоміч», яка вважалася непрохідною і починала виборчу кампанію із 1,2% рейтингу, посіла за результатами виборів третє місце, що пояснюється насамперед тим, що українці хотіли побачити у парламенті молоду реформаторську команду (створену мером Львова Андрієм Садовим). Позитивно, що першою у списку була Ганна Гопко, один із лідерів і «моторів» громадянської ініціативи «Реанімаційний пакет реформ». Та й загалом активісти, які були на Майдані, потрапили до списків багатьох партій, але особливо це показово для списків «Самопоміч». Водночас слід утриматися від ідеалізації «Самопоміч», адже у списку партії багато як відомих активістів, так і майже невідомих широкому загалу персон. Здається, члени цієї команди і самі не сподівалися на такий успіх. Тому висока довіра виборця – колосальний виклик, який ще потрібно виправдати.

Популістська «Радикальна партія Олега Ляшка» протягом тривалого часу вважалась одним із лідерів виборчої кампанії, коли у липні 2014 року вона мала 17% рейтингу. Але протягом виборчої кампанії її рейтинг постійно знижувався. Стрімкий злет пояснюється насамперед популізмом, який будувався на беззмістовних, але гучних заявах, що підтримувалися великими ресурсами для постійної присутності партії у медійному просторі та «мілітаризації» її іміджевої кампанії. Спочатку це імпонувало частині українців, і О. Ляшко «із вилами та автоматом» почав здобувати підтримку. Але згодом рейтинг партії почав падати. Це зумовлювалось тим, що частина виборців збагнула, що партія Ляшка – популістська сила, за якою насправді стоять олігархи, які були пов'язані з режимом Януковича.

Що стосується «Опозиційного блоку», який зібрав рештки «регіоналів», то результати цієї нової партії пов'язані із двома чинниками. Перший – це величезні ресурси, які були використані задля підтримки бренду партії, що виявилось в дуже агресивній інформаційній кампанії, яка доходила аж до розпалювання ворожнечі в інформаційних роликах, попри нав'язливу апеляцію «до миру і стабільності». На таке поєднання «купилося» частина виборців, звичайний представник яких становив собою традиційний електорат Партії регіонів. І це свідчить про те, що частина людей ще лишається в полоні стереотипів не лише режиму Януковича, але й радянського минулого. Другий чинник – внаслідок агресивної медійної кампанії «Опоблок» забрав голоси «Сильної України» і Комуністичної партії, які, своєю чергою, не подолали виборчого бар'єра.

Одним із найважливіших результатів цих виборів і стало те, що Комуністична партія України, яка була присутня у парламенті усіх каденцій, не потрапила до Верховної Ради VIII скликання. Головною причиною цієї невдачі став той факт, що партія за минулі роки перетворилася на придаток Партії регіонів і в такий спосіб дискредитувала себе. До того ж регіони, які традиційно підтримували Комуністичну партію (а це Крим і окупована частина Донбасу), цього разу участі у виборах не брали. Непроходження КПУ є, безумовно, позитивом і довгоочікуваним символічним розривом із минулим. Чи зможе партія в майбутньому набрати хоча б мінімальні для проходження голоси? Цього не варто відкидати, але питання постає в тому, чи зможе вона стати національною лівою партією, орієнтованою на Україну, а не на Москву.

Поки що партія лише відігравала роль «п'ятої колони» Кремля, і чи буде вона здатна трансформуватися у перспективі – питання майбутнього партійного керівництва, яке мало б відповідати за подібні перетворення і яке мало б прийти на зміну геть дискредитованому Петру Симоненку.

Слабкість «Сильної України» стала результатом дій Сергія Тігіпка, лідера партії, який за весь час своєї політичної діяльності постійно «стрибав» від одної політичної сили до іншої, а під час правління Януковича «розчинив» свою структуру у Партії регіонів. На президентських виборах 2010 року, коли він показав хороший третій результат (13%), за нього голосував більш освічений електорат, але тепер цей же електорат побачив, що насправді ніякої «Сильної України» просто немає. Саме у контексті падіння рейтингів КПУ та «Сильної України» «Опоблок» зумів набрати 9,4%. Але щоб оцінити результати «Опоблоку» у правильному контексті, є сенс порівняти їх з результатами виборів 2012 року, коли регіонали набрали 30%, а комуністи – 13%, тобто сумарно більше 40% (хоча і тоді за три опозиційні, «постпомаранчеві» партії – сумарно проголосувало більше половини виборців). Тепер колишні регіонали набрали 10%, тобто втричі менше, а комуністи – лише 3,6%. Навіть на Сході країни партії, що асоціюються з Майданом, сумарно обійшли за партійними списками «Опоблок», КПУ, «Сильну Україну», а на Півдні – вони здобули перемогу з рахунком 2,5:1 (!). Це колосальні зміни в українському суспільстві. У той же час поява представників минулого режиму у парламенті є наслідком неухвалення такого положення про люстрацію, яке не допускало б до участі у балотуванні депутатів, що голосували за закони 16 січня. І це зрозуміло, адже попередній парламент в силу відомих причин такого положення не затвердив, бо ті самі депутати не могли собі ж заборонити таке право. Тому, на жаль, ми цих людей маємо в новому парламенті, але вже не 235, а 62. І це стосується не лише результатів «Опоблоку». Це стосується також обраного Антона Яценка в Черкаській області, Олександра Гереги в Хмельницькій області тощо. Тобто загалом бачимо наслідки збереження мажоритарного компонента, від якого за українських умов потрібно позбавлятися.

А якщо розглянути результати по 216-му одномандатного округу в Києві, де переміг Олександр Супруненко – зять горезвісного Леоніда Черновецького, набравши 24%, то побачимо, що Ксенія Ляпіна від «Народного фронту», яка була депутатом від цього округу, й Олексій Кучеренко від «Блоку Петра Порошенка» набрали по 23%, пропустивши вперед одіозного Супруненка через взаємопоборювання їхніх політичних сил. Такий результат означає, що демократичним силам потрібно діяти злагоджено, тверезо оцінивши, чому так сталося і як із цим надалі боротися.

Поразка партії «Свободи» (порівняно з результатом на виборах 2010 року, де партія здобула 10%) пов'язана із наступним. По-перше, у 2012 році за «Свободу» голосувала частина поміркованого електорату, яка хотіла, щоб у парламенті була сила, що стане «бойовою альтернативою» Януковичу. Цілком очевидно, що тепер ця частина електорату могла проголосувати, наприклад, за «Самопоміч». По-друге, частина радикалів, що підтримувала «Свободу», була незадоволена тим, що під час Майдану партія обрала достатньо виважену позицію, вельми подібну до інших опозиційних партій. Тому більш радикально налаштовані виборці вирішили голосувати за інших радикалів, а саме «Правий сектор». І як наслідок ані перша, ані друга партії не пройшли до Верховної Ради.

Лише в мажоритарних округах перемогли шість представників партії «Свобода», два – від «Правого сектору» (Б.Береза і Д.Ярош) та один представник «Соціал-національної асамблеї» – командир батальйону «Азов» Андрій Білецький. І це лише 9 із 450 депутатів. Порівняймо з 25%, які отримав, наприклад, «Національний фронт» у Франції під час виборів до Європарламенту у травні 2014 р. От вам і відповідь на заяви російської та західної преси про «загрозу правих екстремістів» в Україні (при тому, що «Свобода», яка в 90-х рр. справді починала як крайня права сила вже у 2012 р. змістилася до правого центру).

«Громадянській позиції» Анатолія Гриценка, яка до останнього мала певні шанси на проходження до Верховної Ради, не вдалося розкрити потенціал нової команди. Наприклад, представники «Демократичного альянсу», які балотувалися за списками цієї сили, не були дуже помітні в ході виборчої кампанії. У той же час Гриценко критикував всі інші партії, зосереджуючи мало уваги на конструктиві. Це і визначило фінальний результат. Але ці нові обличчя ми ще зможемо побачити у майбутніх виборах, насамперед місцевих, які, за Конституцією, мають відбутися восени 2015 р. Парламентські вибори 2014 р. показали, що українці, на відміну від Росії, більше не вірять у «месію». У період Помаранчевої революції 2004 року була така віра у Віктора Ющенка. Але він не зміг виправдати покладену на нього відповідальність. Потім була подібна віра в Юлію Тимошенко. Потім частина українського суспільства вирішила, що Віктор Янукович позбавить нас від проблем, оскільки йому вдалося сконструювати імідж «хазяїна». Під час президентських виборів 2014 р. Петро Порошенко отримав колосальну переконливу перемогу вже в першому турі, здобувши 54% голосів. Але віри в месію вже не було, українці не створювали собі нового ідола. Суспільство стало досить тверезо ставитися до свого керівництва, і це дуже важливо, адже відтепер, незалежно від політичних вподобань, воно більшу увагу звертає на потребу контролю за політиками, потребу суспільного тиску. Після повернення конституційної реформи 2004 року (що стало виконанням однієї із головних вимог Євромайдану) нинішня структура української влади також стала більш збалансованою, адже відтепер президент не може сконцентрувати в руках надповноваження. Доповнюючи цей баланс в системі влади тиском громадянського суспільства, можна говорити про поступовий рух уперед. Поки що незалежній Україні не вдається здійснити радикальний розрив із минулим, як це зробила Польща, Угорщина чи країни Балтії. Але сьогодні є можливості для еволюційного шляху: щоб у парламенті ухвалювалися нові закони, щоб вони поступово втілювалися в життя. Як влучно сказав Мустафа Найєм, саме у парламенті, а не на вулиці і буде відбуватися наш «Майдан-3».

Українці змушніли як громадська спільнота. Є розуміння, що буде важко, але шлях потрібно пройти від початку до кінця. Наприклад, напередодні виборів відбулося підвищення комунальних тарифів, а опалення не включали до останніх днів заради економії і підготовки до зими. Але українці проголосували за «партію влади», що відповідали за це підвищення, а не за популістські захмарні обіцянки і яскраву рекламу. Звичайно, ці настрої не варто ідеалізувати, адже зрозуміло, що Кремль ще не раз спробує грати на суспільних настроях, дестабілізувати ситуацію у країні, вдаючись і до «заморожених конфліктів», і до впливу на парламент, а нащадки регіоналів і комуністів відродяться частково в тій чи тій формі. Та потенційно ми на правильному шляху, хоч би які труднощі чекали попереду.

Першим кроком після парламентських виборів стало формування парламентської коаліції. Враховуючи результати виборів вона мала відмінний формат від «коаліції» часів Януковича, що будувалася за принципом домінування однієї партії (а точніше клану, «Сім'ї») над іншими. Наразі головними учасниками коаліційних перемовин стали БПП, «Народний фронт» і «Самопоміч», до яких приєдналися «Батьківщина» і навіть «Радикальна партія Олега Ляшка». Формування коаліції у парламенті й коаліційного уряду – це нормальна європейська практика (адже однопартійні уряди у Європі радше є винятком). А на це потрібен був час. Сили, які входять до коаліції, є одночасно партнерами і суперниками. Звичайно, годі заперечувати, що точилась боротьба за сфери впливу, але загалом основні політичні сили були приречені на співпрацю і компроміси. Чи відбулася відмова від так званого «квотного принципу», про що йшлося під час формування уряду? Звичайно, партії висували своїх представників на посади міністрів пропорційно до отриманих результатів. Але насправді відмова від квот за нормальною європейською практикою означає: портфелі не закріплюються на весь час існування коаліції за певними партіями, а всі учасники мають домовлятися щодо кожного міністра і погоджувати його кандидатуру, що є прикладом компромісних рішень у групі, а не монопольного розподілення посад окремими політичними гравцями. Складнощі формування коаліції, що виявилися у необхідності знаходити компроміс щодо розділення посад та ухвалювати в коаліційній угоді спільні напрями реформ, стали лише тимчасовими перепонами, адже все-таки коаліція була сформована вчасно. В умовах війни дуже важливо було не затягувати із цим процесом. І хоча формально Конституція України відводила 30 днів на створення коаліції після початку роботи парламенту і 60 днів на формування уряду, країна отримала коаліцію і уряд вже у перші дні роботи Верховної Ради VIII скликання. Змішана конституційна модель, де паралельно діють і сильний прем'єр, і сильний президент, закладає підґрунтя для конфлікту, як це було за протистояння В. Ющенко та Ю. Тимошенко. Проте сьогодні пріоритети – не особистісні, а суспільно визначені. Це не «гра з нульовою сумою»: вони або разом виграють, або разом програють. Тому об'єктивно П. Порошенко і А. Яценюк домовлятимуться. Адже перед новою Радою стоїть чимало викликів — економічна ситуація, корупція, війна на Сході. Однак все це можна вирішити, якщо не буде боротьби амбіцій, перетягування канату, а домінуватиме «заточеність» на конструктив. До того ж обидві сторони перебували під тиском суспільства, що не пробачило б зриву перемовин. Окрім цього, одним із факторів формування коаліції стало отримання фінансової допомоги від міжнародних інститутів. Немає коаліції – немає грошей, що не в інтересах жодної зі сторін. Ключовим у створенні коаліції є формування стійкої парламентської більшості, що була б здатна ухвалювати відповідні закони. Коаліція формально досягла навіть конституційної більшості у 302 голоси. Насправді на цей момент ми б не переоцінювали значення цього, адже конституційні зміни є процесом «на перспективу», коли створюватиметься більшість для вироблення точкових змін у Конституції. Наразі ж головною ціллю було формування саме міцної парламентської більшості для забезпечення стабільної роботи уряду.

Новому складу Верховної Ради слід сконцентруватися на проведенні судової реформи, боротьбі з корупцією, затвердженні законів для стимулювання розвитку економіки та підвищення обороноздатності. Верховна Рада повинна ухвалити нове

виборче законодавство, щоб зняти мажоритарний компонент виборчої системи, завдяки якому маємо проблему потрапляння до парламенту представників дискредитованих еліт. Щодо втілення популярних у суспільстві запитів як, наприклад, скасування депутатської недоторканності з народних обранців у Верховній Раді восьмого скликання, то подібне скасування може бути, наприклад, неповним, що не звільняє депутата від кримінальної відповідальності за скоєні злочини, але захищає його професійну діяльність як політика. Таким чином, часткове зняття недоторканності дасть змогу встановити справедливість щодо бодай частини тих депутатів, які голосували за диктаторські закони, змішані в інших злочинах періоду Януковича або ж у корупційних діяннях.

Щодо змін до Конституції, то виправлення суперечностей Основного закону, забезпечення децентралізації потребує зваженого підходу. Не варто радикально змінювати існуючий баланс у Конституції. Нинішній Основний закон якраз дозволяє створити більш-менш збалансовану систему, яка захищатиме Україну від можливостей монополізації влади. У той же час проведення дострокових місцевих виборів найближчим часом може бути поспішним кроком. Поки що не бачимо достатніх аргументів для цього, а також можливості провести дострокові місцеві вибори на сході країни, де фактично залишається «напівфеодальна» система контролю, що ми побачили на останніх парламентських виборах у мажоритарних округах.

В інформаційній сфері політикам, експертам, журналістам варто відкинути зайвий «надрив» і модну нині драматизацію, які чудово вкладаються в стратегію інформаційної війни Кремля. Заяви а-ля «після Майдану нічого не змінилося», «все пропало», «зрада», «вибори не проведемо», «явки не буде», парламент тільки-но обрали, але «він довго не протягне», «коаліція не створюється», але якщо буде створена, то «швидко розвалиться» – все це є нічим іншим, як грою в свої ворота. Той факт, що у парламенті за партійними списками майже 70% отримали сили, котрі називають себе проєвропейськими, є основою для змін. Вибори (в умовах де-факто війни) успішно проведено. Українське суспільство склало ще один іспит. Тепер важливо перейти від передвиборчої риторики до реальних справ.

ЯКА ВИБОРЧА РЕФОРМА ПОТРІБНА УКРАЇНІ

Олексій Кошель

Під час парламентських виборів 2014 р. питання виборчої реформи і запровадження відкритих списків стали невід'ємною складовою кампанії для більшості політичних партій і кандидатів. Більше того, низка політиків перетворили тему відкритих списків на певний фетиш, головний механізм, який дозволить уникнути зловживань під час місцевих виборів-2015 і покращити якість місцевої влади.

Ці публічні зобов'язання суб'єктів виборчого процесу знайшли відображення в Коаліційній угоді, яка передбачає, що удосконалення системи місцевих виборів є одним з пріоритетних напрямів реформ в Україні. В Угоді зазначено, що вдосконалення системи місцевих виборів включатиме зменшення граничної кількості депутатів місцевих рад, запровадження мажоритарної системи абсолютної більшості (так звана двотуровість) на виборах міських голів «великих» міст, запровадження пропорційної виборчої системи з відкритими списками на виборах до районних та обласних рад та міських рад «великих» міст. Коаліційною угодою також передбачено чіткі рамки проведення реформи законодавства про місцеві вибори – перший квартал 2015 р.

Станом на кінець березня 2015 р. реформа виборчого законодавства продовжує залишатися на рівні політичних дискусій та експертних обговорень. У Верховній Раді не зареєстровано жодного законопроекту, який би передбачав нову редакцію Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради АРК, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів». Робота групи з підготовки змін до виборчого законодавства, що працює при Комітеті ВР з питань правової політики і правосуддя, перебуває на початковому етапі – узгодження єдиної концепції.

Водночас до офіційного старту кампанії залишається менше 5 місяців, а побіжний аналіз медіа-активності політиків свідчить, що неофіційно виборча кампанія вже розпочалася. Так, існує серйозний ризик того, що реформа законодавства про місцеві вибори може обмежитися незначними нововведеннями і технічними змінами, що регулюють виборчий процес.

Чи реально запровадити відкриті списки на місцевих виборах 2015 року?

Запровадження відкритих списків передбачає досить складні нововведення, до яких можуть виявитися неготовими як пересічні виборці, так і члени виборчих комісій. Як показує досвід Польщі, лише зміна форми виборчого бюлетеня на місцевих виборах у листопаді 2014 р. призвела до рекордних показників недійсних бюлетенів – 18% і часткового спотворення результатів волевиявлення. Через те, що бюлетені

були виготовлені у формі не традиційного бюлетеню, а книжечки, частина виборців, не знаючи про специфіку нововведень, проголосували за всі політичні партії, чим автоматично зробили свої бюлетені недійсними. Близько 10% виборців, частково також через необізнаність, поставили позначки лише на першій сторінці, чим значно підвищили результат Селянської партії.

Цей приклад наочно демонструє, що поспішне запровадження складних виборчих механізмів на практиці може лише дискредитувати тему відкритих списків. Якщо, крім цього, врахувати специфіку українських місцевих виборів, коли кількість маніпуляцій, масштабів підкupu, фальсифікацій результатів тощо є значно вищою, аніж на загальнонаціональних виборах, то ризики таких нововведень очевидні.

Впродовж лютого 2015 р. Комітет виборців України (КВУ) провів опитування 41 експерта організації щодо виборчих систем, які слід застосовувати на місцевих виборах 25 жовтня 2015 року. 26 із 41 експертів висловилися на користь запровадження відкритих списків до обласних рад та міських рад великих міст (від чисельності виборців найменшого обласного центру – м. Ужгорода). Однак, при цьому, фактично всі без винятку експерти наголошували, що механізми відкритих списків мають бути простими, зрозумілими для виборців і не становити суттєвих труднощів для членів виборчих комісій під час підрахунку голосів.

Ці рекомендації експертів лягли в основу Концепції нової редакції Закону про «Про вибори депутатів Верховної Ради АРК, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», що була розроблена Комітетом виборців (із текстом Концепції можна ознайомитися на офіційному сайті організації www.cvu.org.ua).

Концепцією, зокрема, пропонується запровадження пропорційної виборчої системи з голосуванням за відкриті списки партій на виборах до обласних рад та рад великих міст. Однак передбачається, що нова виборча модель буде простою і зрозумілою для учасників виборчого процесу – виборець зможе проголосувати лише за одного кандидата у списку партії в багатомандатному окрузі. При цьому його голос вважатиметься поданим як за кандидата, так і за список партії у відповідному багатомандатному окрузі. А право на участь у розподілі депутатських мандатів отримують ті місцеві організації партій, які подолали 3%-й бар'єр.

Іншими словам – простий і звичний як для рядових виборців, так і членів комісій механізм голосування і підрахунку голосів. Єдині «незручності» – дещо більша площа виборчого бюлетеня і складніші механізми розподілу мандатів.

Як і кожна виборча система, ці пропозиції мають як свої переваги, так і прорахунки. Однак в умовах відсутності достатнього часу для навчання членів комісій і роз'яснювальної роботи виборцям про особливості голосування виборча модель, запропонована експертами КВУ, залишається чи не єдиною реальною для застосування на місцевих виборах-2015.

У будь-якому разі при запровадженні змін до виборчого законодавства необхідно уникати лише формального виконання Коаліційної угоди (відкриті списки, незважаючи на ризики) та запровадження складної моделі голосування (вписування прізвищ, цифр, великих за обсягом бюлетенів тощо), яка може призвести до спотворення волевиявлення в окремих округах та адміністративно-територіальних одиницях.

Головне завдання реформи – мінімізація політичної корупції

Як зазначалося, запровадження відкритих списків на місцевих виборах не є головним чинником, який дасть змогу відчутно зменшити рівень маніпуляцій та виборчої корупції. Тому у новій редакції Закону необхідно запровадити серію змін, які насамперед мінімізують низку порушень законодавства (зокрема підкупу виборців), зменшать роль фінансових ресурсів у виборчій кампанії та унеможливлять масштабне застосування маніпулятивних технологій. Крім цього, зміни до законодавства мають стимулювати розвиток політичних партій і перетворити їх із виборчих клубів на реальні політичні організації. Саме такі нововведення дадуть можливість не лише відчутно оздоровити виборчі процеси в країні, але і якісно змінити місцеву владу.

Одним із механізмів, який дозволить суттєво зменшити масштаб підкупу виборців, є запровадження мажоритарної системи відносної більшості у багатомандатних виборчих округах (вибори депутатів сільської, селищної, районної у місті рад та депутатів міських рад у «малих» містах).

Так звана «багатомандатна мажоритарна система» (надання кожному виборцю декількох голосів) не несе жодних суттєвих ризиків при її запровадженні впродовж короткого часу. Серед її переваг – стимули для партій висувати «сильних» кандидатів (оскільки виборець може віддати свої голоси як за кандидатів від однієї політичної сили, так і за різних) та менша, порівняно з іншими системами, «втрата» голосів виборців.

Однак головною перевагою цієї системи стане зменшення масштабів підкупу виборців з огляду на зменшення «вартості» одного голосу. Тобто кандидат, стимулюючи виборця голосувати за його кандидатуру, може вплинути лише на один із двох-п'ятьох голосів, які має один виборець. Тому такі зміни до виборчого законодавства дадуть змогу ліквідувати одне із головних джерел виборчої корупції та будуть більш ефективними, аніж просвітницькі кампанії щодо підкупу чи роботи правоохоронних органів.

Іншим чинником, який зменшить масштаби використання маніпулятивних технологій на виборах, є запровадження мажоритарної системи абсолютної більшості у єдиному одномандатному виборчому окрузі на виборах міських голів «малих» міст – так званої двотуровості.

Результати як місцевих виборів 2010 р., так і низки позачергових виборів міських, селищних та сільських голів останніх років засвідчили, що проведення виборів в один тур призводить до того, що часто переможцем виборів стає кандидат, який отримує відносно невелику кількість голосів. Більше того, ми є свідками низки прикладів, коли головними посадовими особами територіальних громад стають кандидати, які отримали на виборах близько 10–15% голосів.

Збереження такої системи дає змогу кандидатам і в подальшому будувати виборчі кампанії винятково на основі заохочення (у тому числі матеріального) окремих електоральних груп.

Зміни до законодавства, що передбачають можливість проведення другого туру, мінімізують застосування таких виборчих технологій та зменшують масштаби політичної корупції під час виборів.

У своїх рекомендаціях експерти КВУ вказують на важливість запровадження таких норм і їх поширення на максимальну кількість місцевих громад. Незважаючи на те, що можливість проведення другого туру несе навантаження на місцевий бюджет, було б доцільно застосовувати їх як на виборах міських голів «великих» міст, так і «малих» міст, селищ і сіл.

Важливим нововведенням нової редакції закону про місцеві вибори мала б стати повна заборона або суттєве обмеження платної політичної реклами у виборчий період на телебаченні та радіо. Заборона розміщення такої реклами встановлена у переважній більшості країн Західної Європи (Велика Британія, Іспанія, Ірландія тощо). Такі законодавчі норми дозволять зменшити рівень залежності місцевих партійних організацій і кандидатів від приватного фінансування, рівень поширення так званої «джинси» у ЗМІ, скоротити видатки на агітацію, а також стимулювати партії та кандидатів до проведення кампаній «прямого» спілкування із виборцями.

З огляду на незначний час до початку місцевих виборів, такі зміни до законодавства, на відміну від запровадження відкритих списків, не несуть жодних ризиків в організації та проведенні виборчої кампанії. Однак їх результати зможуть суттєво зменшити масштаби маніпулятивних технологій та фальсифікацій під час виборів та покращити якість місцевої влади.

Такі ж законодавчі нововведення, разом із запровадженням відкритих списків, мають бути поширені і на законодавство, що регулює проведення загальнонаціональних виборів. Однак важливо, щоб робота в цьому напрямку була побудована не на зміни до окремих законів, що регулюють проведення парламентських чи президентських виборів. Повноцінна виборча реформа в Україні можлива лише за умови прийняття Виборчого кодексу, який дозволить уніфікувати усі виборчі процедури для президентських, парламентських та місцевих виборів, а також для всеукраїнського та місцевого референдумів.

A YEAR AFTER EUROMAIDAN: PRO-EUROPEAN FORCES WINS THE NEW PARLIAMENT¹

Olexiy Haran, Maria Zolkina

Abstract

Despite the annexation of Crimea and the war in Donbas, early presidential and parliamentary elections in Ukraine were held in accordance with the demands of Euromaidan (Revolution of Dignity). The international community recognized these elections as free and fair. Candidates from the ousted president Yanukovich's party also participated although its support dropped dramatically from 30% to 9.5%. Both the far left (the discredited Communists) and the far right did not meet the 5% voter threshold.

The new elections produced an overwhelming pro-European majority (70% on party slates). The challenges remain substantial, as the president and the new government need to conduct unpopular reforms in the context of a war-time economy. Ukraine-EU Association Agreement has established a roadmap for reforms.

Mass protests in Maidan, the central square of Kyiv, during the bitter cold winter of 2013-2014, known as “Euromaidan” or “Revolution of Dignity” were non-violent for more than two months. The demonstrations began when, under Russian pressure, former President Viktor Yanukovich abruptly resisted in signing the long promised Association Agreement with the EU. However, when President Yanukovich, reputed for his corruption and authoritarian style, responded to the peaceful protests by violent repression, Euromaidan quickly moved beyond its initial slogans and demanded the president’s resignation. In February 2014, after security forces started to shoot protesters, Ukraine became one of the only countries in the world where a hundred people died “under the EU flags” defending democracy and the European choice. In this context, according to the agreement signed on February 21, 2014, between the opposition and President Yanukovich, the parliament returned to the 2004 constitutional reform and, consequently, combined a parliamentary-presidential form of government. The 2004 constitutional reform had previously been unconstitutionally abolished by President Yanukovich in 2010 and its restoration was among the main demands of the Euromaidan.

Yanukovich violated this agreement: he did not sign it and fled to Russia. Immediately, the early presidential elections were scheduled by the parliament for May 2014. However, prospects for a successful resolution of these domestic problems were threatened by external factors: the annexation of Crimea by Russia (it is the first case of an annexation

---

¹ Стаття вперше надрукована в: Insight Turkey. – 2014. – Vol. 16., N 4. – pp. 33-43. – http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/03_haranzolkina_5.pdf

in Europe occurring since the end of World War II²), and the subsequent Russian military infiltration³ in Donbas (the two eastern regions of the country). The need to quickly elect a legitimate and internationally recognized President and the need to resist Putin's attempts to split Ukraine largely determined both the spirit of the electoral campaign and its results. Petro Poroshenko, one of prominent 'Maidan' supporters, a businessman and the owner of the opposition TV Channel 5, won a clear cut victory in the first round with 54% of the votes⁴.

No alternative to Early Parliamentary Elections

First of all, "reset of power" was a popular slogan of the 'Maidan' movement. But the new cabinet led by Arseniy Yatsenyuk, one of the Maidan leaders, had to rely on an unstable majority in the Ukrainian parliament (the Rada), elected in 2012 under the previous regime. This majority had to be created with a large number of defectors from the 'Party of Regions,' previously headed by Yanukovich. It was clear that the old composition of the parliament no longer reflected the real picture of the public's attitudes and electoral preferences.

Second, MPs from the previous majority (Party of Regions and the Communists) voted on January 16, 2014, for the so-called 'draconian laws,' in a way which violated all the procedures and regulations, as well as the Constitution. These laws sharply restricted independent mass media, civil society activists, think tanks, and NGOs. In fact, it de-facto legalized large-scale repression against all who were opposed to Yanukovich. According to the views of the absolute majority of Ukrainians, these MPs had neither the legal nor the moral right to retain their seats. Thus, the dissolution of the parliament was supported by 60% of the protesters in Kyiv in February 2014⁵. Moreover, the anti-

---

² It was clear violation of the 1994 Budapest memorandum: Ukraine gave up its nuclear arsenal (the third largest in the world) in exchange for "security assurances" and territorial integrity from the US, the UK, and... Russia.

On March 27, 2014, the UN Assembly General resolution on territorial integrity of Ukraine was supported by 100 countries, including Turkey, with only 11 – against (including Northern Korea, Sudan, Syria, Bolivia, Cuba, Nicaragua, Zimbabwe, Venezuela, and Belarus).

³ See, for example, April 1, 2014 Statement of the NATO-Ukraine Commission: ("We, the Foreign Ministers of the NATO-Ukraine Commission, are united in our condemnation of Russia's illegal military intervention in Ukraine"). – http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_108499.htm; June 14, 2014 NATO Releases Imagery: Raises Questions on Russia's Role in Providing Tanks to Ukraine <http://aco.nato.int/statement-on-russian-main-battle-tanks.aspx>; Gen. Philip Breedlove, Supreme Allied Commander, Europe, "Who Are the Men Behind the Masks?", Apr. 17, 2014. – <http://aco.nato.int/saceur2013/blog/who-are-the-men-behind-the-masks.aspx>

⁴ For more, see, Haran O., Burkovsky P. The Poroshenko Phenomenon: Elections and Challenges Ahead. PONARS Memo No.336, Aug. 2014. – www.ponarseurasia.org/node/7184

⁵ Maidan –December and Maidan - February: what has changed. – www.dif.org.ua/en/publications/press-relizy/vid-mchi-sho-zminilos.htm

democratic nature of the Party of Regions and the Communists was only strengthened when the new facts revealed their support for the Russian-backed separatists in Donbas and the annexation of Crimea.

Finally, early parliamentary elections were favorable for a number of political forces, including the new ones, which were in the process of forming after the Maidan demonstrations. Although Poroshenko, received tremendous support in the presidential elections, to effectively govern, he needed his own majority in the parliament. Once the 2004 constitutional reforms were reinstated, the President, whose powers were limited by the new mixed form of government, was looking to a loyal cabinet formed on the basis of a parliamentary coalition. To obtain this political goal, it was advantageous to have early elections before the President's popularity had a chance to wane under the pressures and decline owing to the difficult economic conditions in times of war. Still, the problem remained that Poroshenko did not have his own political party. Thus, he had no automatic political and parliamentary majority. He had to negotiate with UDAR ("Strike"), led by Vitali Klitschko - the famous world champion boxer and now mayor of Kyiv as well as other political forces. A new pro-presidential political party called "Petro Poroshenko Bloc" (which UDAR joined) was formed.

At the same time, a split emerged within "Batkivshchyna" (the "Motherland" party); previously the main force of the opposition to Yanukovych, who imprisoned Yulia Tymoshenko - the charismatic party's leader, on politically motivated charges. The new wing of the party was now headed by Oleksandr Turchynov and Arseniy Yatsenyuk. They became, respectively, speaker of the Rada and Prime Minister, after Yanukovych was ousted and fled. But they failed to reach an agreement with the party leader Yulia Tymoshenko, who after being freed from prison gained the second place in the presidential contest with only 14%. While pre-term elections were favorable to the new wing of "Batkivshchyna," the "old"» wing was not interested in participating to the process. Tymoshenko perceived that it was more logical to wait it out until the President's popularity diminishes. Still, all of the presidential candidates during their campaign stressed their support for early parliamentary elections. It was a politically necessary strategy if they did not want to lose the support of the Ukrainian voters, as there was an overwhelming demand for change.

Fully in accordance with Ukrainian Constitution, President Poroshenko called for early parliamentary elections to take place on October 26, 2014.

New Parliament Elected Under the Old Rules

Demand for early parliamentary elections also included a demand for changes in the electoral law, specifically, the establishment of a proportional electoral system with open party lists. During the 2012 elections, Yanukovych decided to abandon the proportional system and replace it by a mixed electoral system: half of the MPs were elected on party slates, while the second half of the MPs were elected in single-mandate majoritarian

districts. Majoritarian districts enabled the authorities to manipulate the system in two ways. First, it made possible the election of latent supporters of the ruling party, as so-called “self-nominated” candidates. Second, such an electoral system opened additional opportunities for falsifications and violations in majoritarian districts, especially rural districts remote from the center where it was much more difficult for electoral observers to control the process. As a result, in 2012, three opposition forces won party slates and collected more than 50% of the votes, while the Party of Regions obtained 30%, and the Communists managed to garner 13%. But, a parliamentary majority was formed by the Party of Regions and the Communists combined, based on the majoritarian MPs.

The type of electoral system only confirms the general rule, well known for researchers of transitional societies: in young democracies a proportional electoral system has an important function of political and ideological structuring both for the society (electorate) and political parties. A majoritarian system, in this context, is ineffective and unsuitable, as it distorts the real picture of the ideological and electoral preferences of the society.

Not surprisingly, changing the electoral system and holding early parliamentary elections were among the main promises of Petro Poroshenko and other democratic presidential candidates. However, this promise was not fulfilled and the old mixed electoral system was kept in place for two main reasons:

First, President Poroshenko wanted to gain the largest faction in the parliament. The most reliable mechanism to achieve this goal was to preserve the majority component of the electoral system as the self-nominated majoritarian candidates connected to the business sector would naturally join the winner in the parliament. In addition, voters were often swayed to choose a certain party list because of the personality or charisma of the party leader. Therefore, the President who enjoyed a high level of popularity expected that his party would benefit from a high degree of support, both in the proportional and majoritarian systems.

Secondly, the need for compromise with the majoritarian electoral system for MPs in the existing “old” parliament. Cancellation of the majoritarian component in the context of Ukraine’s mixed electoral system would have meant that many MPs ran the risk of not being re-elected. Therefore, it was very unlikely that most MPs would vote for a new electoral system. Moreover, democratic factions needed to ensure the loyalty of the majoritarian half of the parliament to pass urgently needed measures. The best example was the ratification of the Association Agreement with the EU in September 2014. To pass the agreement, the democrats needed the votes of former members of the Party of Regions. At the same time, the involvement of Russian regular troops in Donbas in August 2014 meant that unity in the parliament would be essential if urgent and immediate decisions needed to be adopted.

However, maintaining the previous electoral law, which included a mixed electoral system, a 5% electoral threshold, and banning of blocs, was unfavorable for the new parties that had emerged during the Maidan. As a result, “new” faces in politics (civic activists, journalists, experts) decided not to unite under the banner of a new political party that would have represented the new “Maidan party,” as they were not sure to pass the 5% threshold. Instead, they ran on the party slates of more powerful political forces, including the presidential party “Poroshenko Bloc” and the prime-minister’s “People’s Front.”

Wartime Elections: Predictability and New Trends

For the first time in the history of independent Ukraine, elections were held not on the whole territory of Ukraine. The territory of annexed Crimea comprises 5% and the occupied areas of Donbass only 3% of Ukrainian territory. So, the number of seats, which would stay empty (until it would be possible to organize elections in these areas), only represents 27 mandates out of 450. Its main electoral impact on the Parliament was to decrease the electoral base for the Communists and the Party of Regions. However, as 2/3 of Donbas remained under Ukrainian control, this region received representation on both party slates and single-member constituencies.

One of the most important features of this election was the reduction of the electoral campaign to 45 days. Under these circumstances for new candidates, running in single-mandate districts, chances to be elected decreased. For the political parties, a short electoral campaign meant competition, not so much of ideas and programs, but the use of political technologies for the effective mobilization of voters.

One thing was quite predictable: according to all forecasts, pro-European forces won the overwhelming victory, gaining in total almost 70% of the vote. For the first time in independent Ukraine, the Communist Party did not pass the threshold. This party served as the silent “junior partner” of the Party of Regions. Further, the Communist party was viewed by Ukrainian society as Russia’s “fifth column.”

The first and the most important surprise of these elections was certainly the success of the “People’s Front” party, which took first place in the proportional part of the election, receiving 22.14% of the vote, slightly ahead of “Petro Poroshenko Bloc” (21.82%). It happened despite the fact that the Poroshenko Block was the undisputed front-runner of the race during the entire electoral campaign. The “People’s Front” articulated a very straightforward message to their potential voters: “Do you want to see Yatsenyuk as a prime minister? Vote for “PF”! This clear and concise, if not overly simplified, message proved to be very effective during the short electoral campaign.

At the same time, the electoral campaign of the president’s political force was built on the same principles that Poroshenko’s presidential campaign had been built: the need for unity⁶ and the consolidation of future coalition. However, only, obviously, around the president’s party. Despite a considerable decline in ratings, the “Petro Poroshenko Bloc” formed the largest faction in the parliament. This is true for a number of reasons, such as the majoritarian MPs joining this group (see the table).

---

⁶ No. 5 on the party list was Mustafa Cemilev (Qirimoglu), who spent 15 years in Soviet prisons and then was the head of the Crimean Tatar Mejlis for 25 years. After Russia’s annexation of Crimea, several Crimean Tatar leaders, including Mustafa Cemilev, have not been allowed to come to Crimea (as it was under the Soviet Union)! So, the no. 5 of Poroshenko’s list was quite symbolic, demonstrating his bloc’s solidarity with Crimean Tatars.

Table 1. Results of the Early Parliamentary Elections of October 26, 2014⁷

Party	Percent	Seats by proportional vote	Seats in single-mandate constituencies	Total
People's Front	22,14	64	18	82
Petro Poroshenko Bloc	21,81	63	69	132
Samopomich	—	—	—	—
(Self-Reliance)	10,97	32	1	33
Opposition Bloc	9,43	27	2	29
Radical Party	7,44	22	0	22
Batkivshchyna (Motherland)	5,68	17	2	19
Other parties	—	—	10	—
Self-nominated	—	—	96	—
Total	—	225	198	423

Parties associated with Euromaidan - in bold

Thus, there were two winners of the parliamentary elections: the two “parties of power.” It was a positive sign that in a time of war and economic crisis, Ukrainian voters did not follow populist slogans and trusted those who were in power. It also meant that the monopolization of power by one political force was unlikely; the president and prime minister had to work together.

The second important surprise emanated from a new political reformist force, “Samopomich” (Self-Reliance). This political movement managed similarly to the “People’s Front” to mobilize the voters during a rather short period of time. Until the end of October, “Samopomich” did not obtain more than the 5% threshold in the electoral polls but in the end obtained 11%! Ukrainian society’s demand for “new faces in politics” and a “new quality of policy” materialized through “Samopomich” electoral support, which was evenly distributed throughout Ukraine. It was able to overcome the threshold in all the regions of Ukraine, including Donbas.

⁷ See official results. – <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp611?PT001F01=910>

Ukrainian Political Nation Consolidated

In general, Ukraine was traditionally a country politically divided between the east and the west. This split was artificially created in the interests of party-politics, as they tried to capture their own electorate. However, this tendency has started to subside. Nevertheless, regional divides still endure. The center and the west of the country support pro-European forces while it's less the case in the east and south. At the same time, the "Opposition Bloc," created on the ruins of the Party of Regions, received its main support from the east and south. A more detailed study of regional voting on party slates shows that the south, which traditionally supports Yanukovich, saw the "Maidan" democratic parties beat out the Opposition Bloc and the Communists 2,5:1. Even in the east, the "Maidan" parties were ahead of their opponents. These results testify to the fundamental shifts in the political orientations of Ukrainians after Euromaidan⁸.

The paradox is that despite the war in Donbas, Putin's aggression actually cemented political Ukrainian identity, notwithstanding the linguistic or religious origins of Ukrainians. Euromaidan confirmed that modern Ukrainian nationalism is a territorial not an ethnic one and "inclusive" rather than "exclusive." In Maidan, every day started with a multi-confessional common prayer. Russian-speakers and locals from Donbas comprise a substantial part of volunteer battalions fighting in Donbas for the territorial integrity of Ukraine. The results of both presidential and parliamentary elections have also shown that "the heavy focus on right-wing radicals [in Maidan] in international media reports was misleading."⁹ In the parliamentary elections The Right Sector secured only 2% (just compare to 25% of the National Front in France during the elections to the Europarliament). The far right elected only 3 MPs out of 450. The nationalist center-right "Svoboda" (Freedom) also did not overcome the barrier¹⁰. And, despite the allegations of the Russian media, no far-right parliamentarians obtained any seats in the government.

Pro-European Coalition Government

Ukrainian Constitution gives 30 days for the formation of a coalition and 60 days for the formation of the cabinet, from the date when the new parliament enters into session. Despite initial trepidations and concerns, a coalition and a cabinet were created within 5 days. Five out of the six political parties that formed the parliament signed the coalition agreement with a detailed program of broad reforms. However, the "Opposition Bloc," as the successor of Yanukovich's Party of Regions, was logically not included in the

---

⁸ Members of the Party of Regions obtained better results in single-mandate districts, as they used traditional schemes to buy votes. This irregular electoral practice further illustrates the need to move towards a proportional electoral system with open party slates.

⁹ See, the public statement prepared by Dr. Andreas Umland, German academic expert on the far right, and signed by forty Ukrainian and Western academic experts. – <http://blogs.pravda.com.ua/authors/haran/52f0b14c4cc77/>

¹⁰ True, in the 1990s, "Svoboda" started as a far right force but by the elections of 2012, it moderated its position and moved towards the conservative center-right.

coalition process. The new coalition received 302 seats, which potentially represents a constitutional majority (300 out of 450). Moreover, a broad coalition should prevent the monopolization of power by one political party or faction. Arsenii Yatseniuk kept his place as Prime Minister while Volodymyr Hroisman (Poroshenko Bloc) became the Speaker.

Of course, under the current political configuration, the President, who possesses the largest faction in the parliament, could try to extend his latent powers. In this context, competition between the Prime Minister, on the one hand, and the President, on the other, is potentially possible. However, it is unlikely to take the disastrous turn it had taken after the 2004 Orange Revolution between Prime Minister Yulia Tymoshenko and President Viktor Yushchenko. There are a number of differences. First, the present economic and wartime context are pushing the President and Prime Minister to work together. Their mutual cooperation is a pre-requisite for Western support and the aid from international financial institutions. Second, alliance with former members of the Party of Regions, known now as the “Opposition Bloc,” with its notorious MPs who supported the draconian laws of January 16th, would be politically suicidal for any party of the current coalition.

The coalition based on the “Coalition Agreement” has agreed that European and Euro-Atlantic integration are at the top of Ukraine’s foreign policy priorities. These new foreign policy objectives reflect the dramatic shift in Ukrainian society over the past year. Previously, in Ukraine, supporters of NATO membership were always a minority. However, the non-bloc status adopted under Yanukovich in 2010 did not prevent Russia’s unprecedented economic and information attack against Yanukovich himself in the summer-fall of 2013 when he was about to sign the Association Agreement with the EU. Logically, since the annexation of Crimea, the number of NATO supporters has exponentially grown. According to the November 2014 poll of the “Rating Group,” if a referendum was held, it would be 51% in favor and 21% opposed to joining NATO. Support for EU membership is even higher. In July 2014, 61% of Ukrainians would say “yes,” while only 20% would support joining the Customs Union with Russia¹¹.

The non-bloc status has been cancelled by the new parliament in December 2014. At the same time, there is an understanding among Ukrainian politicians and experts that NATO and the EU membership are not on the agenda right now. The stress now is on developing cooperation with NATO and implementing the recently ratified Association Agreement with the EU. And the best option for that is for Ukrainian government to roll up its sleeves by implementing long-awaited domestic reforms in Ukraine, including fighting corruption, limiting the role of oligarchs, and providing for the judicial reform and the rule of law.

---

¹¹ For more, see the data from the public opinion polls, conducted by the “Rating Group”. – <http://ratinggroup.com.ua>

Conclusion

Establishing an effective and sustainable Ukrainian democracy represents best way to resist the political and military encroachment of Putin's regime. However, Putin's plans to either control all of Ukraine or at least to split it have so far failed. On the contrary, early presidential and parliamentary elections in Ukraine were held. They were recognized by the international community as free and fair. Candidates of the Yanukovich's party also participated; although voter support for this party dropped dramatically from 30% to 9.5%. Another development on the electoral scene is that both the far left (the discredited Communists) and the far right did not meet the 5% voter threshold.

The new elections produced an overwhelming pro-European majority even if there are still risks of splits in the coalition. However, for the parties, which stood in Maidan, there is a clear choice: to win together or to lose together. The challenges ahead remain great, as the President and the new government need to conduct unpopular reforms in the context of a war-time economy when Russia continues its efforts to destabilize the fledgling Ukrainian democracy.

Ukraine-EU Association Agreement provides a roadmap for reforms. However, Ukraine deeply needs the international community's support. Especially, after annexation of Crimea and Russia's attempts to change territorial borders in the east of Ukraine. The framework for the necessary first steps to finding a solution is provided by the Minsk Trilateral Agreements, signed in early September 2014 by Ukraine, Russia, and the OSCE. The Agreements outline the ceasefire, the withdrawal of foreign mercenaries, illegal military formations from Ukraine, and the OSCE control over Ukrainian-Russian border. At this juncture, the implementation of the Agreements still remains to be seen.

ВИБОРИ ОЧИМА ЕКСПЕРТІВ

Експертне опитування «Вибори Президента-2014: сподіване і несподіване»

Експертне опитування було проведено Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва з 29 травня по 3 червня 2014 р. Більшість питань були відкриті, тобто, самі експерти пропонували свої варіанти. Всього було опитано 23 експерти.

- Майже усі експерти переконані, що президентські вибори-2014 дадуть змогу поліпшити ситуацію в Україні.
- Основною особливістю президентських виборів-2014 року, на думку експертів, стало проведення виборів в умовах неоголошеної війни з Росією. Прикметним також стало неголосування переважної більшості виборців Криму, Луганської та Донецької областей.
- Відмінністю президентських виборів-2014 від виборів-2010 стало невикористання адмінресурсу і фальсифікацій, а також схожість політичних програм основних фаворитів президентських виборів.
- Найбільшою несподіванкою президентських виборів, на думку експертів, став третій результат Олега Ляшка, а також перемога Петра Порошенка в першому турі.
- Перемога Петра Порошенка зумовлена, на думку експертів, насамперед його поведінкою і роллю під час протестних подій та Євромайданівських акцій, особистими якостями як людини та домовленістю з Віталієм Кличком про розподіл владних функцій.
- Відносно невисокий результат виборів Юлії Тимошенко експерти пояснюють тривалим перебуванням її в ізоляції, втратою відчуття країни, а також запитом виборців на «нові обличчя» в політиці.
- Успіх на виборах Олега Ляшка експерти пояснюють радикальними закликами і простотою пропонованих рішень, а також «радикальним популізмом» і епатажністю.
- Першими кроками Петра Порошенка на посаді президента, на думку експертів, мають стати: стабілізація ситуації на Сході, успішне проведення АТО; негайне проведення реформ; сприяння проведенню дострокових виборів до Верховної Ради України та підписання економічної частини Угоди про Асоціацію з ЄС. Основними небезпеками в його діяльності можуть стати труднощі в формуванні ефективної професійної команди, зовнішня агресія і шантаж з боку Росії й завищені очікування людей щодо швидких позитивних змін.

Результати опитування у таблицях доступні за посиланням:

<http://dif.org.ua/article/ekspertne-opituvannya-vibori-2014-spodivane-i-nespodivane>

Список опитаних експертів

1. Антипович Олексій	9. Заславський Олександр	16. Палій Олександр
2. Беліцер Наталія		17. Паніотто Володимир
3. Вінніков Олександр	10. Захаров Євген	18. Пашков Михайло
4. Гарань Олексій	11. Кисельов Сергій	19. Потехін Олександр
5. Головенко Роман	12. Колодій Антоніна	20. Рибаченко Віктор
6. Гонюкова Лілія	13. Котигоренко Віктор	21. Рибачук Олег
7. Гребенчук Юрій	14. Кушнірчук Борис	22. Фесенко Володимир
8. Жданов Ігор	15. Міщенко Михайло	23. Юрчишин Василь

Виборча кампанія на парламентських перегонах-2014: погляд експертів

Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва 16–21 жовтня 2014 року провів опитування експертів, аналітиків, громадських діячів та журналістів «Виборча кампанія-2014: погляд експертів». Усього отримано 74 відповіді.

- Більшість експертів вважає, що 5%-й бар'єр здолають і пройдуть до Верховної Ради: Партія «Блок Петра Порошенка», Політична партія ВО «Батьківщина», Політична партія «Народний фронт», Радикальна Партія Олега Ляшка, Політична партія Анатолія Гриценка «Громадянська позиція», Партія Сергія Тігіпка «Сильна Україна», Політична партія «Об'єднання «Самопоміч». Лише меншість експертів вважає, що бар'єр зможуть здолати Політична партія «Опозиційний блок» та Політична партія ВО «Свобода».
- У прогнозі щодо місця, яке посядуть партії, що здолають 5%-й бар'єр, всі без винятку експерти перше місце відвели партії «Блок Петра Порошенка». На друге місце більшість експертів поставили політичну партію «Народний фронт», на третє – Радикальну Партію Олега Ляшка, четверте – Політичну партію ВО «Батьківщина», п'яте – Політичну партію «Громадянська позиція», шосте – Партію Сергія Тігіпка «Сильна Україна», сьоме – Політичну партію «Об'єднання «Самопоміч». Головними вимогами до партій, що йдуть до Верховної Ради, на думку більшості експертів, мають бути наявність команди професіоналів, здатних забезпечити розвиток і порядок у державі та наявність стратегії майбутнього розвитку країни.
- Основне, що потрібно партіям для перемоги на виборах, – це, на думку експертів, наявність відомих лідерів та доступ до засобів масової інформації.
- Найбільш успішно виборчу кампанію, як вважає більшості експертів, реалізують політична партія «Об'єднання «Самопоміч» та партія «Блок Петра Порошенка». А найменш успішно – політична партія «Опозиційний блок» та політична партія ВО «Свобода».

- Найкращу виборчу програму, на думку експертів, має політична партія «Об'єднання «Самопоміч».
- Більшість експертів вважає, що найкращими фінансовими можливостями володіє партія «Блок Петра Порошенка». Так само абсолютна більшість експертів вважає, що саме партія «Блок Петра Порошенка» має найбільший адміністративний ресурс.
- Найбільш відомі лідери – у партії «Блок Петра Порошенка» та політичної партії «Народний фронт». Найбільш кваліфікована команда, на думку експертів, у політичній партії «Народний фронт».
- «Брудні» методи та технології щодо політичних суперників найбільше застосовує політична партія «Опозиційний блок» та Радикальна Партія Олега Ляшка.
- До трійки соціологічних компаній, яким найбільше довіряють, експерти віднесли Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, Київський міжнародний інститут соціології та Центр Разумкова.
- Основними несподіванками на виборах-2014, на думку більшості експертів, може стати проходження до Верховної Ради «Об'єднання «Самопоміч», «Опозиційного блоку», Партії «Громадянська позиція» та Комуністичної партії України.

Результати опитування у таблицях доступні за посиланням:

<http://dif.org.ua/article/viborcha-kampaniya-2014-poglyad-ekspertiv>

Список опитаних експертів

1. Андрусів Віктор	22. Івшина Лариса	42. Міщенко Михайло
2. Арабаджієв Дмитро	23. Калниш Валерій	43. Мовчан Ірина
3. Безпятчук Жанна	24. Квурт Костянтин	44. Несенюк Микола
4. Биченко Андрій	25. Кисельов Сергій	45. Обідзінський Назар
5. Богутський Олександр	26. Кішка Іван	46. Овсянкін Дмитро
6. Вишняк Олександр	27. Конончук Світлана	47. Опанасенко Максим
7. Вінніков Олександр	28. Костецький Максим	48. Пархоменко Сергій
8. Гатіятулін Олександр	29. Котигоренко Віктор	49. Пекар Валерій
9. Гончар Михайло	30. Кравченко Володимир	50. Петренко Євген
10. Гонюкова Лілія	31. Крат Ірма	51. Петрів Тарас
11. Горбань Юрій	32. Кулик Ігор	52. Понамарчук Дмитро
12. Грабовський Сергій	33. Куликов Андрій	53. Проців Галина
13. Гребенчук Юрій	34. Кульчицький Роман	54. Рибаченко Віктор
14. Денисенко Вадим	35. Куріна Аксиня	55. Руденко Сергій
15. Денисенко Лідія	36. Лашкіна Марія	56. Свириденко Денис
16. Дроздов Остап	37. Лігачова Наталія	57. Сінченко Дмитро
17. Жовніренко Павло	38. Ляпін Дмитро	58. Скиба Олександра
18. Жолобович Інна	39. Марциновський	59. Скорик Михайлина
19. Заболотна Наталія	Анатолій	60. Стадільна Яна
20. Загарда Марина	40. Михайленко Поліна	61. Столярчук Дмитро
21. Золкіна Марія	41. Мінаков Михайло	62. Тесленко Віталій

63. Тодоров Ігор
64. Толкачов Олексій
65. Третяк Юрій
66. Фролов Павло
67. Хмара Олексій

68. Хмелько Валерій
69. Чайка Роман
70. Чурілов Микола
71. Шапочка Юлія
72. Шинкаренко Павло

73. Щепетильникова
Єлизавета
74. Яніцький Андрій

Парламентські вибори-2014: оцінки експертів

Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва з 29 жовтня по 3 листопада 2014 року провів опитування експертів «Парламентські вибори-2014: оцінки того, що відбулося, прогнози того, що відбудеться». Усього отримано 32 відповіді.

- При оцінці останніх парламентських вибори з позицій демократичного розвитку України думки експертів розділилися порівну між двома варіантами: одні поділяють думку, що «вибори стали кроком уперед у демократичному розвитку країни», інші вважають, що «у деяких аспектах це був крок уперед, у деяких – назад».

- Основними позитивними відмінностями парламентських виборів-2014 від виборів-2012 експерти вважають мінімізацію застосування адмінресурсу, а також меншу кількість фальсифікацій, вищий рівень прозорості та чесності виборчого процесу. Окрім цього, до позитивних відмінностей виборів-2014 експерти віднесли перспективи формування демократичної проєвропейської більшості у парламенті, вищий рівень публічності і доступу до медіа-простору, вищий рівень політичної конкуренції та запит на нові обличчя у парламенті.

- До негативних відмінностей експерти віднесли збереження мажоритарної складової виборчої системи, перебування країни у стані війни, неможливість проведення виборів по всій території України. Крім того, вибори-2014 відрізняються, на думку експертів, вищим рівнем популярності та нижчою явкою виборців.

- Найбільшими несподіванками на виборах-2014 для більшості експертів стали результати голосування. Перш за все – високі результати підтримки «Народного Фронту» та «Об'єднання «Самопоміч». Другою несподіванкою стало друге місце Блоку Петра Порошенка та результат, значно нижчий за прогнозований. На третьому місці у переліку несподіванок – вище очікуваного результат «Опозиційного блоку».

- Зазначаючи причину втрати Блоком Петра Порошенка лідерства у виборчих перегонах, більшість експертів назвали включення до списку цієї сили деяких кандидатів із сумнівною репутацією, невдалий вибір мажоритарників, пряму або опосередковану підтримку інших сумнівних кандидатів на мажоритарних округах. Другий комплекс причин експерти вбачають у результатах діяльності Петра Порошенка на посаді президента (відсутність відчутних досягнень, невідповідність реальних дій обіцянкам та недостатню ефективність керівництва державою). На третьому місці серед причин відносно невдачі БПП за пропорційною складовою виборів експерти поставили невдалу кадрову політику і невдалі призначення Президента Петра Порошенка.

- Основною причиною неочікувано високого результату «Народного фронту» став акцент у виборчій кампанії на збереженні за Арсенієм Яценюком посади прем'єра і ототожненні голосування за партію з підтримкою його кандидатури як очільника уряду. Другим фактором успіху «Народного фронту» експерти вважають достатньо сильну команду, члени якої мали здебільшого позитивний імідж в очах виборців. Третім чинником, що визначив успіх партії, експерти називають активну інформаційну кампанію, ефективну та інтенсивну рекламу політичної сили, особливо в останні два тижні до виборів.

- Успіх партії «Самопоміч» на парламентських виборах був зумовлений, головним чином, запитом виборців на нові обличчя у Верховній Раді, здатні очолити реформування країни. На друге місце серед факторів успіху «Самопоміч» експерти поставили роль особистого іміджу Андрія Садового як ефективного мера, а також вдалу конвертацію іміджу Львова як успішного європейського міста в політичну підтримку цієї партії.

- Показник Опозиційного блоку експерти назвали лише відносним успіхом, адже, на їхню думку, він відображає реальну частку осіб з числа колишніх виборців Партії регіонів і проросійсько налаштованих громадян, які захотіли і змогли взяти участь у виборах. Іншими факторами успіху Опозиційного блоку експерти назвали витіснення основних конкурентів – Комуністичної партії та «Сильної України» – завдяки кращим фінансовим, адміністративним і медійним ресурсам, наявності знайомих облич у списку, активнішій виборчій кампанії та обіцянкам досягнення миру в базових для нього регіонах.

- Результат Радикальної партії Олега Ляшка експерти пояснили двоюко. З одного боку, популістські та радикально-мілітаристичні гасла, які надходили від її лідера та тиражувалися прихильними до нього ЗМІ, швидко створили йому імідж «героя АТО» та «вихідця з простого народу». Водночас з плином виборчої кампанії одразу кілька факторів почали грати проти Радикальної партії: передусім активна інформаційна кампанія проти Олега Ляшка, яка продемонструвала багатьом українцям штучність його образу та його зв'язок з олігархами, втома виборців від однотипного популізму та примітивної виборчої кампанії цієї партії, а також поява потужних конкурентів, які вели успішнішу агітацію.

- Основну причину серйозного падіння рейтингу партії «Батьківщини» порівняно з минулими парламентськими виборами експерти побачили в її розколі та втраті значного кадрового потенціалу, який здебільшого перейшов до «Народного фронту». Невдалий результат «Батьківщини» на останніх виборах, на думку експертів, також став результатом поширеного сприйняття Тимошенко як політика старого покоління, відсутності нових ідей і пропозицій партії, розчарування виборцями особистістю Тимошенко та її втраченими навичками публічного діяча.

- Непроходження «Свободи» до парламенту експерти пов'язали передусім із появою потужних конкурентів на кшталт «Самопоміч», Радикальної партії та «Правого сектору». Серед основних причин втрати популярності «Свободи» експерти назвали розчарування виборців діяльністю «Свободи» під час і після Майдану, в тому числі у контексті пов'язаних із її партійцями корупційними скандалами, зникнення суспільного запиту на радикальний спротив режиму экс-Президента Віктора Януковича та невідповідність ідеології етнонаціоналізму новому суспільному розумінню патріотизму.

- Поразку Комуністичної партії, на думку експертів, зумовила насамперед втрата нею своїх виборців з окупованих територій Криму і Донбасу, які не змогли взяти участь у виборах. Негативно вплинули на результат партії також її антиукраїнська позиція та підтримка сепаратистів і дискредитація партії її зв'язками з великим капіталом та підтримкою Партії регіонів в часи правління Януковича. Експерти зауважили, що в нинішньому вигляді Комуністична партія не має шансів відновити свої позиції та пройти до наступного парламенту і може сподіватися на це лише в разі кардинального оновлення і перетворення на справжню ідеологічну партію лівого спрямування.
- Основні причини, чому виборці віддали перевагу Опозиційному блоку, а не партії Тігіпка, експерти вбачають у тому, що Сергій Тігіпка не переконав виборця, що буде в опозиції до влади, та більшій привабливості Опозиційного блоку на рівні персоналій.
- Невдачу партії «Громадянська позиція» Анатолія Гриценка експерти вбачають у дискредитації партії через деякі ЗМІ, зробленій Гриценком ставки на критику (від якої виборець вже давно втомився), дефіцит конструктиву та невиразно проведеній виборчій кампанії.
- На думку більшості експертів, коаліцію у Верховній Раді створять Блок Петра Порошенка, «Народний Фронт» та «Самопоміч». До них можуть приєднатися «Батьківщина», Радикальна партія та деякі мажоритарники.
- Найімовірніше, прем'єр-міністром України стане Арсеній Яценюк.
- Першими трьома законами, які у першу чергу повинна ухвалити Верховна Рада, мають стати: бюджетна реформа, Закон про вибори та Закон про децентралізацію.
- Заважати ефективності роботи майбутньої Верховної Ради, на думку експертів, можуть: політичні тертя між членами коаліції, недостатня професійна підготовленість до законодавчої роботи деяких нових депутатів (зокрема, комбатів) та амбіції депутатів.

Результати опитування у таблицях доступні за посиланням:

<http://dif.org.ua/article/parlamentski-vibori-2014-otsinki-ekspertiv>

Список опитаних експертів

1. Андрусів Віктор	12. Квурт Костянтин	22. Палій Олександр
2. Беліцер Наталія	13. Кисельов Сергій	23. Пекар Валерій
3. Березовець Тарас	14. Ковальчук Ярослав	24. Радченко Євген
4. Вишняк Олександр	15. Колодій Антоніна	25. Рибаченко Віктор
5. Гарань Олексій	16. Конончук Світлана	26. Скорик Михайлина
6. Гонюкова Лілія	17. Куликов Андрій	27. Таран Віктор
7. Грабовський Сергій	18. Лашкіна Марія	28. Фесенко Володимир
8. Денисенко Вадим	19. Ляпін Дмитро	29. Фролов Павло
9. Дроздов Остап	20. Марциновський	30. Чайка Роман
10. Заславський Олександр	Анатолій	31. Чурилов Микола
11. Калниш Валерій	21. Міщенко Михайло	32. Шарлай Віталій

ВИБОРИ В ОПИТУВАННЯХ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Вибори Президента-2014: сподівання громадян, рейтинги кандидатів, мотивація вибору

Загальнонаціональне дослідження громадської думки населення України було проведене Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва разом із Центром ім. Разумкова з 14 по 18 травня 2014 р. Опитування проводилося в усіх регіонах України, за винятком Криму. Усього було опитано 2011 респондентів за вибіркою, репрезентативною для дорослого населення України (старше 18 років). Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

1. Чи збираєтеся Ви взяти участь у виборах Президента України, які мають відбутися 25 травня 2014 року?

1 – Безумовно, так	60,0
2 – Скоріше, так	19,1
3 – Скоріше, ні	5,9
4 – Точно, ні	11,0
5 – Важко відповісти	3,9

2. Якщо Ви не збираєтесь брати участь у виборах, то чому? % тих, хто не збирається брати участь у виборах

1 – У мене не буде такої можливості	7,7
2 – Мені байдужі ці вибори, бо моє життя від них аж ніяк не залежить	7,0
3 – Я не бачу жодного кандидата, за якого було б варто голосувати	51,2
4 – Вибори нічого не змінять, бо Президент насправді нічого не вирішує	11,6
5 – Мене взагалі не цікавить політика	7,6
6 – Не вірю, що вибори будуть проведені чесно	17,8
7 – Я вважаю ці вибори незаконними	7,9
8 – Я вважаю, що мій регіон уже не входить до складу України	11,3
9 – Інше	5,2
10 – Важко відповісти	0,6

3. Якщо Ви збираєтеся брати участь у виборах, то чому? % тих, хто збирається брати участь у виборах

1 – Участь у виборах – обов'язок кожного громадянина	57,3
2 – Я звик до участі у виборах	11,3
3 – Серед кандидатів є ті, яких мені хотілося б підтримати	23,5
4 – Участь у виборах – це можливість вплинути на ситуацію в Україні	31,9
5 – Не хочу, щоб моїм голосом скористався хтось інший	26,5
6 – Мені цікаво узяти участь у цих «змаганнях» – хто переможе?	4,3
7 – Інше	1,2
8 – Важко відповісти	0,6

4. Якщо Ви візьмете участь у виборах Президента України, за кого Ви маєте намір проголосувати? % до тих, хто збирається взяти участь у виборах

1 – Богомолець Ольга	1,7
2 – Бойко Юрій	0,2
3 – Гриненко Андрій	0,8
4 – Гриценко Анатолій	7,5
5 – Добкін Михайло	2,6
6 – Клименко Олександр	0,0
7 – Коновалюк Валерій	0,4
8 – Кузьмін Ренат	0,0
9 – Куйбіда Василь	0,0
10 – Ляшко Олег	5,4
11 – Маломуж Микола	0,0
12 – Порошенко Петро	44,6
13 – Рабінович Вадим	1,6
14 – Саранов Володимир	0,1
15 - Симоненко Петро	3,1
16 – Тимошенко Юлія	8,4
17 – Тігіпко Сергій	7,0
18 – Тягнибок Олег	0,7
19 – Цушко Василь	0,0
20 – Шкіряк Зорян	0,0
21 – Ярош Дмитро	0,5
22– Не братиму участь у виборах	–
23 – Важко відповісти	15,3

4.1. Якщо Ви візьмете участь у виборах Президента України, за кого Ви маєте намір проголосувати?

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
1 – Богомолець Ольга	2,6	1,5	1,4	0,8	0,3
2 – Бойко Юрій	0,0	0,0	0,5	0,0	0,6
3 – Гриненко Андрій	1,0	0,7	0,5	0,8	0,0
4 – Гриценко Анатолій	8,6	6,3	4,2	7,5	1,6
5 – Добкін Михайло	0,0	0,4	0,9	8,4	5,3
6 – Клименко Олександр	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
7 – Коновалюк Валерій	0,0	0,3	0,5	0,5	0,3
8 – Кузьмін Ренат	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
9 – Куйбіда Василь	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10 – Ляшко Олег	6,2	6,3	0,9	3,2	1,2
11 – Маломуж Микола	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0
12 – Порошенко Петро	53,1	47,5	26,5	25,9	5,6
13 – Рабінович Вадим	0,2	0,6	3,3	3,2	1,2
14 – Саранов Володимир	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0
15 - Симоненко Петро	0,2	0,9	5,1	4,6	8,1
16 – Тимошенко Юлія	7,9	10,5	6,0	4,6	1,6
17 – Тігіпко Сергій	1,7	3,8	11,6	7,3	9,9
18 – Тягнибок Олег	0,7	1,2	0,5	0,3	0,0
19 – Цушко Василь	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
20 – Шкіряк Зорян	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
21 – Ярош Дмитро	0,7	0,1	0,5	0,8	0,0
22– Не братиму участь у виборах	4,1	6,8	18,6	12,1	42,5
23 – Важко відповісти	12,7	13,1	18,6	19,9	21,8

5. А чому Ви вирішили проголосувати саме за цього кандидата? Оберіть не більше 5 варіантів відповіді

	Порошенко	Тимошенко	Тігіпко	Гриценко
1 – Мені близькі ідеї та пропозиції цього кандидата	48,7	56,1	55,6	62,8
2 – Цей кандидат мене приваблює як особистість	25,6	44,6	34,2	34,7
3 – Цей кандидат має найкращу стратегію майбутнього розвитку країни	30,6	35,3	35,0	33,1
4 – Цей кандидат має найкращу команду професіоналів, здатних забезпечити розвиток і порядок у державі	21,4	49,6	19,0	15,7
5 – Цей кандидат бачить реальні шляхи подолання економічної кризи і забезпечення економічного піднесення країни	51,8	56,1	42,7	32,2
6 – Цей кандидат дбатиме про таких людей, як я	16,1	30,2	16,2	23,1
7 – Цей кандидат зможе об'єднати громадян всіх регіонів і подолати розкол України	33,7	18,0	27,4	33,1
8 – Я поділяю зовнішньополітичні погляди цього кандидата	26,0	20,1	18,8	24,8
9 – Цей кандидат зможе протистояти агресії Росії та забезпечити незалежність України та її безпеку	29,8	40,3	10,3	46,3
10 – Цей кандидат найменше замішаний у корупції та інших непорядних вчинках	28,0	1,4	15,4	40,5
11 – Цей кандидат – це "свіжа кров", якої так потребує нинішня влада	11,4	4,3	3,4	7,4
12 – Просто за цього кандидата я голосую постійно	0,8	20,1	2,6	0,8
13 – Цей кандидат забезпечить зняття депутатської недоторканості та ліквідацію депутатських привілеїв	8,1	12,2	3,4	9,1
14 – Вважаю цього кандидата «меншим злом» у порівнянні з іншими	24,5	10,0	18,8	5,0
15 – Інші причини	2,4	1,4	3,4	1,7
16 – Важко відповісти	0,7	0,0	0,0	0,8

6. Якщо у другий тур виборів Президента вийдуть Петро Порошенко та Юлія Тимошенко, за кого з них Ви проголосували б?

1 – За Петра Порошенка	52,5
2 – За Юлію Тимошенко	9,9
3 – Не братиму участі у цьому голосуванні	25,0
4 – Важко відповісти	12,6

6.1. Якщо у другий тур виборів Президента вийдуть Петро Порошенко та Юлія Тимошенко, за кого з них Ви проголосували б?

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
1 – За Петра Порошенка	76,3	60,8	36,4	51,3	15,9
2 – За Юлію Тимошенко	12,7	12,7	8,4	7,8	3,4
3 – Не братиму участі у цьому голосуванні	4,6	10,9	41,6	27,7	67,5
4 – Важко відповісти	6,5	15,5	13,6	13,2	13,1

7. Якщо у другий тур виборів Президента вийдуть Петро Порошенко та Сергій Тігіпка, за кого з них Ви проголосували б?

1 – За Петра Порошенка	56,1
2 – За Сергія Тігіпка	12,2
3 – Не братиму участі у цьому голосуванні	20,6
4 – Важко відповісти	11,2

7. 1. Якщо у другий тур виборів Президента вийдуть Петро Порошенко та Сергій Тігіпка, за кого з них Ви проголосували б?

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
1 – За Петра Порошенка	85,6	69,6	35,5	48,5	11,2
2 – За Сергія Тігіпка	3,6	5,8	19,2	17,5	26,5
3 – Не братиму участі у цьому голосуванні	4,3	10,6	32,2	22,6	52,6
4 – Важко відповісти	6,5	13,9	13,1	11,3	9,7

8. Як Ви гадаєте, чи допоможуть вибори Президента поліпшити ситуацію в Україні?

1 – Так, вибори дозволять поліпшити ситуацію	57,7
2 – Вибори нічого не змінять	20,6
3 – Вибори лише погіршать ситуацію	4,5
4 – Важко відповісти	17,1

9. Як, на Вашу думку, пройдуть вибори?

1 – Пройдуть чесно, без підтасувань	9,3
2 – Будуть окремі порушення, але вони істотно не вплинуть на загальний результат	45,2
3 – Припускаю, що результати можуть бути перекручені	23,2
4 – Обов'язково все буде підтасовано	11,2
5 – Важко відповісти	11,1

10. Як Ви вважаєте, чи вплине Ваша особиста участь чи відмова від участі у виборах Президента на майбутнє України?

1 – Безперечно, вплине	19,6
2 – Певною мірою вплине	41,9
3 – Ніяк не вплине	29,2
4 – Важко відповісти	9,3

11. У день виборів за перебігом голосування стежитимуть спостерігачі.

Як Ви вважаєте, чия діяльність є найбільш корисна? (кількість відповідей не обмежується)

1 – Українські спостерігачі від партій та блоків	32,2
2 – Українські спостерігачі від громадських організацій	37,5
3 – Міжнародні західні спостерігачі	48,6
4 – Міжнародні спостерігачі від країн СНД	21,9
5 – Від усіх спостерігачів немає жодної користі	18,8
6 – Важко відповісти	12,9

12. Чи вважаєте Ви, що джерела фінансування виборчих фондів кандидатів у Президенти України мають бути відкриті?

1 – Так	84,8
2 – Ні	6,0
3 – Важко відповісти	9,2

13. Чи важливо Вам при голосуванні на президентських виборах знати, звідки у кандидата кошти на виборчу кампанію і як він їх витрачає?

1 – Так, дуже важливо	40,6
2 – Загалом важливо	40,7
3 – Не надто важливо	9,5
4 – Зовсім не важливо	3,2
5 – Важко відповісти	5,9

14. Чи готові Ви фінансово підтримати кандидата у Президенти, якщо він відкриє бухгалтерію виборчого фонду та звітуватиме про витрати?

1 – Так	10,7
2 – Ні	80,8
3 – Важко відповісти	8,5

Вибори Президента-2014: мотивація вибору та сподівання громадян. Що змінилося порівняно з виборами-2010?

Загальнонаціональне дослідження громадської думки населення України було проведене Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва разом з Центром ім. Разумкова з 14 по 18 травня 2014 р. Опитування проводилося в усіх регіонах України, за винятком Криму. Усього було опитано 2011 респондентів за вибіркою, репрезентативною для дорослого населення України (старше 18 років).

Для порівняння наводяться дані передвиборного опитування, проведеного у грудні 2009 року Фондом «Демократичні ініціативи» та службою «Ukrainian sociology service».

Як Ви вважаєте, які саме проблеми повинні стати головними для майбутнього Президента України?

(у грудні 2009 р. можна було позначити не більше 5 проблем, у травні 2014 р. – не більше 7)

	Грудень 2009	Травень 2014
1 – Забезпечення подолання кризи у економіці та її наслідків, економічне зростання	69,9	74,9
2 – Проведення нагальних у суспільстві реформ – пенсійної, охорони здоров'я тощо	44,4	39,7
3 – Боротьба з корупцією	49,6	60,5
4 – Турбота про найменш захищені групи населення, забезпечення їх необхідною допомогою	38,0	27,3
5 – Загальне підвищення рівня життя людей в Україні	—	40,5
6 – Підготовка змін нового проекту Конституції	12,6	14,2
7 – Забезпечення незалежності України, її безпеки та обороноздатності	12,6	33,5
8 – Гарантування громадянам України їхніх прав та свобод	21,0	20,1

9 – Призначення на ті посади, які є в компетенції Президента, найкращих і найчесніших професіоналів	13,6	20,1
10 – Розвиток демократії, можливостей людей впливати на владу	14,4	15,0
11 – Подолання безробіття, створення можливостей для людей працювати і заробляти	—	48,6
12 – Турбота про розвиток української мови та культури	5,6	4,9
13 – Вирішення питання статусу російської мови в Україні	11,9	10,7
14 – Збільшення повноважень місцевої влади у регіонах	—	14,5
15 – Збільшення надходжень іноземних інвестицій в Україну	—	12,0
16 – Звільнення України від впливу олігархів на політичні процеси	—	17,6
17 – Подолання розколу між Сходом і Заходом України	—	30,2
18 – Забезпечення європейського напрямку розвитку України, рух до вступу України до ЄС	8,9	13,9
19 – Забезпечення якомога більш тісних зв'язків з Росією, вступ до Митного союзу з Росією, Білоруссю та Казахстаном	19,2	6,9
20 – Просування до вступу України у НАТО	2,3	5,4
21 – Реформування правоохоронних органів та судової системи	15,0	10,5
22 – Зняття депутатської недоторканості	25,8	19,1
23 – Президент у першу чергу повинен бути моральним авторитетом для нації	18,3	14,3
24 – Інше	1,0	1,7
25 – Важко відповісти	—	3,1

Мотиви вибору кандидата на президентських виборах (можна було обрати не більше 5 варіантів відповіді)

	Грудень 2009	Травень 2014
1 – Мені близькі ідеї та пропозиції цього кандидата	35,7	54,1
2 – Цей кандидат мене приваблює як особистість	24,5	29,6
3 – Цей кандидат має найкращу стратегію майбутнього розвитку країни	22,8	29,0
4 – Цей кандидат має найкращу команду професіоналів, здатних забезпечити розвиток і порядок в державі	20,3	21,6
5 – Цей кандидат бачить реальні шляхи подолання економічної кризи і забезпечення економічного піднесення країни	25,2	44,2
6 – Цей кандидат дбатиме про таких людей, як я	19,0	21,1
7 – Цей кандидат зможе об'єднати громадян усіх регіонів	8,1	28,1
8 – Я поділяю зовнішньополітичні погляди цього кандидата	9,6	23,4
9 – Цей кандидат зможе забезпечити незалежність України та її безпеку	5,0	27,5
10 – Цей кандидат найменше замішаний у корупції та інших непорядних вчинках	7,6	24,5
11 – Цей кандидат – це «свіжа кров», яку так потребує нинішня влада	8,2	12,2
12 – Просто за цього кандидата я голосую постійно	8,0	4,1
13 – Цей кандидат забезпечить зняття депутатської недоторканості	3,3	8,6
14 – Вважаю цього кандидата «меншим злом» порівняно з іншими	15,3	19,0
15 – Інші причини	1,3	2,5
16 – Важко відповісти	1,0	0,6

Мотиви голосування за кандидатів в президенти, травень-2014 (можна було обрати не більше 5 варіантів відповіді)

	Порошенко	Тимошенко	Ляшко	Гриценко	Тігіпко
1 – Мені близькі ідеї та пропозиції цього кандидата	48,7	56,1	55,3	62,8	55,6
2 – Цей кандидат мене приваблює як особистість	25,6	44,6	30,4	34,7	34,2
3 – Цей кандидат має найкращу стратегію майбутнього розвитку країни	30,6	35,3	17,5	33,1	35,0
4 – Цей кандидат має найкращу команду професіоналів, здатних забезпечити розвиток і порядок в державі	21,4	49,6	14,6	15,7	19,0
5 – Цей кандидат бачить реальні шляхи подолання економічної кризи і забезпечення економічного піднесення країни	51,8	56,1	29,3	32,2	42,7
6 – Цей кандидат дбатиме про таких людей, як я	16,1	30,2	46,3	23,1	16,2
7 – Цей кандидат зможе об'єднати громадян всіх регіонів і подолати розкол України	33,7	18,0	10,1	33,1	27,4
8 – Я поділяю зовнішньополітичні погляди цього кандидата	26,0	20,1	21,4	24,8	18,8
9 – Цей кандидат зможе протистояти агресії Росії та забезпечити незалежність України та її безпеку	29,8	40,3	30,9	46,3	10,3
10 – Цей кандидат найменше замішаний у корупції та інших непорядних вчинках	28,0	1,4	30,5	40,5	15,4
11 – Цей кандидат – це «свіжа кров», яку так потребує нинішня влада	11,4	4,3	30,6	7,4	3,4
12 – Просто за цього кандидата я голосую постійно	0,8	20,1	0,0	0,8	2,6
13 – Цей кандидат забезпечить зняття депутатської недоторканості та ліквідацію депутатських привілеїв	8,1	12,2	18,9	9,1	3,4
14 – Вважаю цього кандидата «меншим злом» порівняно з іншими	24,5	10,0	9,5	5,0	18,8
15 – Інші причини	2,4	1,4	4,2	1,7	3,4
16 – Важко відповісти	0,7	0,0	0,0	0,8	0,0

Як Ви гадаєте, чи допоможуть вибори Президента поліпшити ситуацію в Україні?

	Лютий 2004	Грудень 2009	Травень 2014
1 – Так, вибори дадуть змогу поліпшити ситуацію	38	36	58
2 – Вибори нічого не змінять	40	33	21
3 – Вибори лише погіршать ситуацію	4	6	5
4 – Важко відповісти	17	24	17

З яким із наведених суджень Ви більше згодні?

	Грудень 2009	Травень 2014
1 – Демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України	36,6	60,6
2 – За певних обставин авторитарний режим може бути кращим, ніж демократичний	30,0	15,6
3 – Для такої людини, як я, не має значення, демократичний режим у країні чи ні	17,0	10,2
4 – Важко відповісти	16,4	13,6

Яке з цих суджень Вам ближче?

	Грудень 2009	Травень 2014
1 – Звичайно, важливими є і свобода, і достаток, однак в обмін на власний добробут я готовий поступитися державі часткою своїх прав та громадянських свобод	25,6	25,0
2 – Звичайно, важливими є і свобода, і достаток, однак заради особистої свободи та гарантій дотримання всіх громадянських прав я готовий терпіти певні матеріальні труднощі	34,7	46,5
3 – Важко відповісти	39,6	28,5

Як Ви вважаєте, чи мають відбутися дострокові парламентські вибори вже у 2014 році?

Чи мають відбутися дострокові вибори?	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас	Україна загалом
Так	82,2	71,1	69,4	73,1	48,6	68,9
Ні	5,5	9,1	8,0	9,7	30,3	11,6
Важко відповісти	12,2	19,8	26,1	17,2	21,1	19,5

Громадська думка населення України: парламентські вибори-2014, вересень

Загальнонаціональне дослідження громадської думки населення України було проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Київським міжнародним інститутом соціології з 12 по 21 вересня 2014 року. Опитування проводилося в 110 населених пунктах у всіх областях України, окрім Автономної Республіки Крим та Луганської області. В період опитування у Луганській області йшли інтенсивні військові дії, тому за рахунок Луганської області було відповідно збільшено квоту Донецької області, яка за багатьма параметрами мало відрізняється від населення Луганської області. Усього було зібрано 2035 анкет. Похибка вибірки не перевищує 2,2%.

Для порівняння наводяться дані загальнонаціонального опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва разом із Київським міжнародним інститутом соціології напередодні парламентських виборів у вересні 2012 року.

Таблиці одномірних розподілів дослідження

Чи збираєтеся Ви взяти участь у виборах до Верховної Ради, які мають відбутися 26 жовтня 2014 року?

	Вересень 2012	Вересень 2014
Безумовно, так	56,7	46,1
Скоріше, так	21,3	18,9
Скоріше, ні	3,8	9,1
Точно, ні	13,9	17,8
Важко сказати	4,3	8,1

Якщо Ви не збираєтесь брати участі у виборах, то чому? Оберіть, будь ласка, не більше двох причин (не більше двох варіантів відповіді)

	Вересень 2012	Вересень 2014
У мене не буде такої можливості (проживаю не за місцем реєстрації, у день голосування буду зайнятий тощо)	8,8	4,5
Мені байдужі ці вибори, бо моє життя від них аж ніяк не залежить	20,4	20,7
Я не бачу жодного кандидата чи партію, за яких було б варто голосувати	30,7	34,4
Вибори нічого не змінять, бо Верховна Рада насправді нічого не вирішує	19,1	20,9
Мене взагалі не цікавить політика	16,3	10,2
Не вірю, що вибори будуть проведені чесно	25,4	13,1
Інше	5,3	6,2
Важко сказати	4,1	3,3

Якщо Ви збираєтесь брати участь у виборах, то чому? Оберіть, будь ласка, не більше двох причин (не більше двох варіантів відповіді)

	Вересень 2012	Вересень 2014
Участь у виборах — обов'язок кожного громадянина	57,2	60,6
Я звик до участі у виборах	18	14,8
Серед кандидатів та партій є ті, яких мені хотілося б підтримати	17,3	14,5
Участь у виборах — це можливість вплинути на ситуацію у моєму місті (селі)	14	14,4
Не хочу, щоб моїм голосом скористався хтось інший	26	24,3
Мені цікаво узяти участь у цих «змаганнях» – хто перемаже?	2,9	1,9
Інше	0,5	1,1
Важко сказати	2,1	4,5

Якби у найближчу неділю відбувалися вибори до Верховної Ради України, чи взяли б Ви участь у голосуванні? ЯКЩО «ТАК». А яким був би Ваш вибір, якби у виборах брали участь такі партії?

	Населення загалом	До тих, хто збирається брати участь у виборах
Блок Петра Порошенка (Ю.Луценко)	18,3	26,9
Комуністична партія України (П.Симоненко)	2,1	3,0
Партія «Батьківщина» (Ю.Тимошенко)	3,6	5,5
Партія «Воля» (Є.Соболєв)	0,1	0,15
Партія «Громадянська позиція» (А.Гриценко)	3,2	4,6
Партія «Народний фронт» (А.Яценюк)	2,7	3,9
Партія «Об'єднання Самопоміч» (А.Садовий)	1,2	1,7
Партія «Правий сектор» (Д. Ярош)	0,7	0,9
Партія регіонів (В.Рибак)	0,8	0,9
Партія розвитку України (Ю.Мірошніченко)	0,3	0,2
Партія «Свобода» (О.Тягнибок)	2,2	3,3
Партія «Сильна Україна» (С.Тігіпко)	2,4	2,8
Партія «УДАР» Віталія Кличка	2	2,8
Партія «Україна-Вперед!» (Н.Королевська)	0,3	0,4
Партія «Україна Майбутнього» (С. Олійник)	0	0,0
Партія «Центр» (В.Рабінович)	0,8	1,3
Радикальна партія Олега Ляшка	4,8	6,2
Соціалістична партія України (М. Рудьковський)	0,2	0,2
За іншу партію	0,6	0,7
ЗАКРЕСЛИВ БИ ВСІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ У БЮЛЕТЕНІ / ЗІПСУВАВ БЮЛЕТЕНЬ	2	1,5
НЕ БРАВ БИ УЧАСТІ У ГОЛОСУВАННІ	22,5	—
ВАЖКО СКАЗАТИ	29	32,8

Зараз партії намагаються домовитися про об'єднання, щоб разом йти на вибори. Як би Ви проголосували, якби у списку партій були наступні об'єднання:

	Населення загалом	Ті, хто збирається брати участь у виборах
Блок Петра Порошенка (Ю.Луценко) + Народний фронт (А.Яценюк) + УДАР Віталія Кличка	23,1	33,4
Всеукраїнське об'єднання «Свобода» (О.Тягнибок) + Правий сектор (Д.Ярош)	2,2	2,9
Партія «Громадянська позиція» (А.Гриценко) + Партія «Демократичний альянс» (В.Гацько)	2,8	3,8
Партія регіонів (В.Рибак) + Партія «Сильна Україна» (С.Тігіпко) + Партія розвитку України (Ю.Мірошниченко)	3,1	3,4
Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (Ю.Тимошенко)	3,3	5,1
Комуністична партія України (П.Симоненко)	1,9	2,5
Партія «Об'єднання Самопоміч» (А. Садовий)	1,3	1,8
Радикальна партія Олега Ляшка	4,7	6,3
Партія «Центр» (В.Рабінович)	1,2	1,7
Соціалістична партія України (М. Рудьковський)	0,2	0,2
Партія «Україна-Вперед!» (Н.Королевська)	0,5	0,4
Партія «Україна Майбутнього» (С. Олійник)	0	0,0
За іншу партію	0,75	0,75
ЗАКРЕСЛИВ БИ ВСІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ У БЮЛЕТЕНІ /ЗІПСУВАВ БЮЛЕТЕНЬ	2,1	1,3
НЕ БРАВ БИ УЧАСТІ У ГОЛОСУВАННІ	22,1	0,7
ВАЖКО СКАЗАТИ	—	—

Парламентські вибори-2014: електоральні настрої населення України та їхня динаміка

Загальнонаціональне дослідження громадської думки населення України було проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Київським міжнародним інститутом соціології з 9 по 18 жовтня 2014 року. Опитування проводилося в 110 населених пунктах у всіх областях України, окрім Автономної Республіки Крим. В період дослідження не було можливості провести опитування у Луганську (відповідно, була збільшена квота інтерв'ю у місті Донецьку). Усього було опитано 2025 респондентів. Похибка вибірки не перевищує 2,2%.

Для порівняння наводяться дані загальнонаціонального опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва разом із Київським міжнародним інститутом соціології напередодні парламентських виборів з 18 вересня по 4 жовтня 2012 року. Опитування проводилося в 111 населених пунктах у всіх областях України та Автономній Республіці Крим за квотною вибіркою, що репрезентує доросле населення України. Усього було опитано 2043 респонденти. Похибка вибірки не перевищує 2,2%.

Чи збираєтеся Ви взяти участь у виборах до Верховної Ради, які мають відбутися 26 жовтня 2014 року?

	Жовтень-2012	Жовтень-2014
Безумовно, так	56,7	54,6
Скоріше, так	21,3	18,8
Скоріше, ні	3,8	4,8
Точно, ні	13,9	20,4
Важко сказати	4,3	1,5

Якщо Ви не збираєтесь брати участі у виборах, то чому? Оберіть, будь ласка, не більше двох причин. НЕ БІЛЬШЕ ДВОХ ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ (% до тих, хто не збирається брати участь у виборах)

	Жовтень 2012	Жовтень 2014
У мене не буде такої можливості (проживаю не за місцем реєстрації, у день голосування буду зайнятий тощо)	8,8	15,1
Мені байдужі ці вибори, бо моє життя від них аж ніяк не залежить	20,4	20,3
Я не бачу жодного кандидата чи партію, за яких було б варто голосувати	30,7	34,9
Вибори нічого не змінять, бо Верховна Рада насправді нічого не вирішує	19,1	13,1
Мене взагалі не цікавить політика	16,3	11
Не вірю, що вибори будуть проведені чесно	25,4	12,6
Інше	5,3	9
Важко сказати	4,1	9,2

Якщо Ви збираєтеся брати участь у виборах, то чому? Оберіть, будь ласка, не більше двох причин. НЕ БІЛЬШЕ ДВОХ ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ (% до тих, хто збирається взяти участь у виборах)

	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Участь у виборах – обов’язок кожного громадянина	57,2	57,0
Я звик до участі у виборах	18	14,9
Серед кандидатів та партій є ті, яких мені хотілося б підтримати	17,3	17,5
Участь у виборах — це можливість вплинути на ситуацію у моєму місті (селі)	14	13,0
Не хочу, щоб моїм голосом скористався хтось інший	26	27,9
Мені цікаво узяти участь у цих «змаганнях» – хто переможе?	2,9	2,1
Інше	0,5	1,1
Важко сказати	2,1	5,2

Якщо Ви братимете участь у голосуванні, то за яку партію проголосуєте?

	% до тих, хто візьме участь у виборах	% до тих, хто вже визначився з вибором
Радикальна Партія Олега Ляшка	8,6	12,9
Партія "Солідарність жінок України"	0,4	0,5
Політична партія "Інтернет партія України"	0,35	0,6
Політична партія "Опозиційний блок"	3,6	5,9
Політична партія "Народний фронт"	6,8	10,8
Політична Партія "5.10"	0,1	0,2
Політична партія "Всеукраїнське об’єднання "Заступ"	1,0	1,4
Партія "Відродження"	0,2	0,3
Політична партія "Нова політика"	0,2	0,3
Політична партія "Єдина Країна"	0,2	0,3
Політична партія "Сила Людей"	0,0	0,0
Політична партія Всеукраїнське об’єднання "Свобода"	2,0	3,1

Політична партія "Національна Демократична партія України"	0,1	0,1
Комуністична партія України	2,8	4,1
Політична партія "Об'єднання "Самопоміч"	5,8	8,5
Політична партія Всеукраїнське політичне об'єднання "Україна - єдина країна"	0,3	0,4
Політична партія "Правий сектор"	1,25	1,9
Політична партія "Україна майбутнього"	0,15	0,2
Ліберальна партія України	0,0	0,0
Партія Зелених України	0,0	0,0
Українська партія "Зелена планета"	0,3	0,5
Партія "Блок Петра Порошенка"	20,5	30,4
Політична партія "Сила і Честь"	0,0	0,0
Політична партія Конгрес Українських Націоналістів	0,0	0,0
Партія Сергія Тігіпка "Сильна Україна"	3,75	5,6
Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"	4,7	7,5
Політична партія "Громадянська позиція (Анатолій Гриценко)"	3,3	4,8
Політична партія "Блок лівих сил України"	0,0	0,1
Політична партія Громадянський рух України	0,0	0,1
ЗАКРЕСЛИВ БИ ВСІ ПАРТІЇ/ЗІПСУВАВ БИ БЮЛЕТЕНЬ	1,15	—
НЕ БРАВ БИ УЧАСТІ У ГОЛОСУВАННІ	—	—
ВАЖКО СКАЗАТИ / НЕ ЗНАЮ	32,2	—

Наскільки Ви впевнені, що голосуватимете саме за цю партію?

	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Повністю впевнений і свого вибору не зміню	53,4	63,6
Загалом впевнений, але ще можу змінити своє рішення	22,9	30,6
Зовсім не впевнений	4	4,2
Важко сказати	19,8	1,7

А чому Ви схильні проголосувати саме за цю партію (блок)? Оберіть, будь ласка, не більше двох причин. НЕ БІЛЬШЕ ДВОХ ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ

	Липень 2007	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Мені подобається їхня програма, ідеї, пропозиції	41,4	37,4	48,6
Мені подобаються їхні лідери	28,3	26	43,8
Ця партія має добрі шанси на перемогу	12,8	10,2	15,3
Ця партія виражає інтереси таких людей, як я	22,6	21,5	25,7
Цю партію підтримують авторитетні для мене люди	5,5	3,7	5,4
Я за цю партію голосував на минулих парламентських виборах	19,8	9,3	6,5
У списку цієї партії є люди, яких я хотів би підтримати	—	4,6	11,6
Принаймні у порівнянні з іншими ця партія (блок) є «меншим злом»	17,7	11,8	7,8
Загалом я обрав цю партію (блок) випадково	0,9	0,9	0,6
Інше	0,7	2,7	1,7
Важко сказати	0,9	19,7	2,2

А які саме очікування у першу чергу Ви пов'яжете з цією партією, голосуючи за неї на виборах? НЕ БІЛЬШЕ ТРЬОХ ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ

	Жовтень 2014
Ця партія має найкращу стратегію майбутнього розвитку країни	28,5
Ця партія зможе стати центром, навколо якого об'єднаються інші політичні сили	9,2
Ця партія має найкращу команду професіоналів, здатних забезпечити розвиток і порядок у державі	18,6
Ця партія прийматиме закони в інтересах простих людей	25,8
Ця партія зможе подолати розкол України	9,8
Ця партія буде послідовно вести країну до членства в Європейському союзі	10,9
Ця партія зможе добитися подолання корупції	15,7
Ця партія бачить реальні шляхи подолання економічної кризи і забезпечення економічного зростання	12,3
Ця партія зможе зупинити війну й добитися миру на Сході шляхом переговорів	12,2
Впевнений, що кандидати від цієї партії не будуть задіяні в корупції та інших непорядних вчинках	7,7
У списку цієї партії є справді «свіжа кров» - принципово інші політики	6,8
Ця партія найкраще втілює те, за що стояв Євромайдан	4,3
Ця партія буде вести Україну до НАТО	1,2

Ця партія зможе протистояти агресії Росії та досягти військової перемоги над сепаратистами	3,3
Ця партія забезпечить зняття депутатських привілеїв та недоторканості	4,6
Ця партія забезпечить реформування системи правоохоронних органів	2,1
Ця партія розуміє першочергове значення гуманітарних проблем (мова, культура)	1,7
Кандидати від цієї партії, якщо буде треба, зможуть і фізично надавати стусанів противнику	0,6
Інше	0,6
ВАЖКО СКАЗАТИ / НЕ ЗНАЮ	3,8

Чи ознайомились Ви зі списком кандидатів від партії, за яку хотіли б проголосувати? ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Серпень 2012	Жовтень 2014
Так, ознайомився з усім списком	13,9	24,3
Ознайомився із списком кандидатів, які, на мою думку, входять у «прохідну» частину	12,7	18,7
Так, але зі списком перших 10 кандидатів	7,1	11,0
Так, але лише з першою п'ятіркою кандидатів	26,0	27,7
Ні, зі списком не ознайомився зовсім	39,1	16,6
ВАЖКО СКАЗАТИ / НЕ ЗНАЮ	1,2	1,6

Чи задовольняє Вас список кандидатів від партії, за яку Ви хотіли б проголосувати? ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Серпень 2012	Жовтень 2014
Так, повністю задовольняє	35,7	40,5
Задовольняє за винятком декількох осіб	15,4	27,7
У більшості список не задовольняє	1,1	3,1
Задовольняє лише перша п'ятірка	5,4	7,2
Список не задовольняє зовсім	0,2	0,7
Не ознайомлений із списком кандидатів	27,7	14,3
ВАЖКО ВІДПОВІСТИ	14,7	6,5

Як Ви вважаєте, яку позицію по відношенню до Президента Петра Порошенка повинна зайняти партія, за яку Ви готові проголосувати? ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Жовень 2014
Підтримувати Президента, намагатися утворити пропрезидентську більшість	56,4
Ситуативно підтримувати, але формально не входити у пропрезидентську більшість	23,0
Бути в опозиції до Президента	12,9
ВАЖКО СКАЗАТИ	7,7

Чи знаєте Ви кандидатів у депутати по Вашому виборчому округу? ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Жовень 2012	Жовень 2014
Так, знаю усіх	5,7	5,4
Знаю багатьох	12,7	12,1
Знаю кількох головних	29,7	23,3
Знаю одного, за кого буду голосувати	10,6	5,7
Не знаю нікого	36,3	47,2
ВАЖКО СКАЗАТИ	5	6,2

Чи Ви вирішили, за кого з кандидатів будете голосувати у Вашому виборчому округу? (% до тих, хто братиме участь у виборах) ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Жовень 2012	Жовень 2014
Так, вже вирішив, і моє рішення остаточне	27	15,9
Вирішив, але рішення не остаточне	16,3	18,3
Ще не вирішив	46	54,8
У виборах взагалі брати участь не збираюся	1,4	0,4
ВАЖКО СКАЗАТИ	9,4	10,7

Якщо Ви вирішили, за кого голосувати у мажоритарному окрузі, то що вплинуло на Ваш вибір? (вказіть не більше 3-х основних причин)
НЕ БІЛЬШЕ ТРЬОХ ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ (% до тих, хто визначився з голосуванням за кандидата у мажоритарному окрузі)

	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Кандидат належить до тієї ж партії, за яку я збираюсь проголосувати	29,9	28,2
Він знає, які реформи і як треба проводити в Україні	9,7	22,5
Він має можливості у майбутньому вирішувати проблеми нашого округу	16	33,5
Він мені подобається як особистість	14,6	33,3
Він вже багато зробив для нашого округу	9,7	19
Він успішна людина, яка завжди у своєму житті досягала цілі	7	13,2
Він добре проявив себе на Євромайдані	—	3,5
Знаю, що він – чесна людина, не причетна до корупції	7	14,4
Він добре проявив себе у військових діях на Сході	—	1,5
Мені порадили за нього проголосувати люди, яким я довіряю	3,8	4,5
Він надає конкретну допомогу людям (пайки, гроші, інша допомога)	2,2	3,9
Мені обіцяли заплатити, якщо я за нього проголосую	0,1	0
Інше	2,4	0,8
ВАЖКО СКАЗАТИ	37,1	5,3

Чи працював цей кандидат, за якого Ви збираєтесь проголосувати, на Вашому окрузі раніше, чи почав працювати лише під час виборчої кампанії?
ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Кандидат працює на нашому окрузі вже кілька років	18	13,6
Кандидат почав працювати на окрузі з цього року, але ще до офіційного початку виборчої кампанії	8,5	5,4
Кандидат почав працювати на окрузі з початком виборчої кампанії	12,6	6,6
Кандидат не працював і не працює на окрузі	12,1	7,1
НЕ ЗНАЮ, ВАЖКО СКАЗАТИ	48,9	67,4

Чим, на Вашу думку, повинен насамперед займатися у Верховній Раді депутат, обраний від вашого округу? ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Вирішувати питання свого округу	41,0	55,3
Допомагати конкретним виборцям свого округу	32,7	18
Займатися в основному законотворчою діяльністю	21,8	17,9
Інше	0,9	1,1
ВАЖКО ВІДПОВІСТИ	3,6	7,7

Як Ви вважаєте, що насамперед потрібно партії для перемоги на виборах? (зазначте не більше двох основних чинників). НЕ БІЛЬШЕ ДВОХ ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ

	Червень-липень 2007	Серпень 2012	Жовтень 2014
Гарна виборча програма	37,2	29,9	16,3
Наявність відомих лідерів	23,4	20,0	17,2
Потужний адміністративний ресурс	9,7	10,0	6,6
Великі фінансові можливості	18,3	23,7	12,7
Наявність кваліфікованої команди	32,8	35,8	42,1
Доступ до засобів масової інформації	11,8	5,3	8
Наявність нових ідей і людей	—	21,6	27,6
Успішна попередня діяльність	25,0	22,9	26
Застосування брудних методів до суперників	1,2	1,3	1
Інше	1,6	1,1	1,8
ВАЖКО СКАЗАТИ	7,1	4,8	8,3

Чи роздавали кандидати на Вашому окрузі продуктіві пайки чи інші подарунки виборцям?

	Жовтень-2012	Жовтень-2014
Так	9,5	3,4
Ні	74,3	79,2
НЕ ЗНАЮ, ВАЖКО СКАЗАТИ	16,1	17,4

**Зараз зачитаю Вам деякі твердження, які стосуються виборів в Україні.
Наскільки Ви згодні з кожним із них?**

**Голосування на виборах дає людям можливість вплинути на рішення,
які ухвалює влада**

	Липень 2007	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Повністю згодний	16,4	17,2	12,6
Переважно згодний	35,1	34,2	39,0
Переважно не згодний	21,5	19,6	17,9
Зовсім не згодний	14,6	21,6	18,3
ВАЖКО СКАЗАТИ	12,3	7,4	12,2

Вибори змушують політиків відстоювати інтереси виборців

	Липень 2007	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Повністю згодний	14,3	15,0	12,3
Переважно згодний	34,9	34,7	36,4
Переважно не згодний	21,3	21,9	19,3
Зовсім не згодний	15,8	20,7	20,2
ВАЖКО СКАЗАТИ	13,7	7,7	11,8

Важко зрозуміти, які саме позиції обстоюють різні партії

	Липень 2007	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Повністю згодний	19,5	17,4	25,4
Переважно згодний	32,6	41,6	31,4
Переважно не згодний	21,2	24,1	19,3
Зовсім не згодний	8,6	7,7	8,8
ВАЖКО СКАЗАТИ	18,2	9,2	15,0

Я впевнений у таємності голосування на виборах і у тому, що ніхто не довідається, як я проголосував

	Липень 2007	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Повністю згодний	20,4	21,8	22,9
Переважно згодний	30,6	39,4	35,4
Переважно не згодний	19,1	16,1	16,0
Зовсім не згодний	12,0	11,9	11,2
ВАЖКО СКАЗАТИ	17,8	10,7	15,8

Політики і політичні партії будуть поводитися етично під час виборчої кампанії

	Липень 2007	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Повністю згодний	8,1	7,7	5,8
Переважно згодний	17,2	27,9	30,8
Переважно не згодний	24,2	26,6	20,8
Зовсім не згодний	26,8	20,5	21,2
ВАЖКО СКАЗАТИ	23,8	17,3	21,4

Як, на Вашу думку, пройдуть вибори? ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Пройдуть чесно, без підтасувань	8,8	11,1
Будуть окремі порушення, але вони істотно не вплинуть на загальний результат	34,2	43,4
Припускаю, що результати можуть бути перекручені	31,1	20,7
Обов'язково все буде підтасовано	15,9	12,0
ВАЖКО ВІДПОВІСТИ	9,9	12,7

Як Ви вважаєте, діяльність яких спостерігачів на виборах була б найбільш корисна? МОЖЛИВО ДЕКІЛЬКА ВАРІАНТІВ ВІДПОВІДІ

	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Українських спостерігачів від партій та кандидатів	34,1	28,5
Українських спостерігачів від громадських організацій	35,5	38,1
Міжнародних західних спостерігачів	40,1	48,8
Міжнародних спостерігачів від країн СНД (Росії, Білорусі та ін.)	20,5	12,6
Від усіх спостерігачів немає жодної користі	21,2	16,3
ВАЖКО СКАЗАТИ	10,7	13,2

Вже зараз деякі з майбутніх кандидатів у депутати працюють на округах, де збираються обиратися – роздають продуктові набори, ліки тощо. Як Ви особисто до цього ставитеся? ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Цілком позитивно – якщо отримаю таку допомогу, то й проголосую за цього кандидата	5,5	3,9
Нейтрально, допомогу візьму, але на моє голосування це не вплине	32,4	21,5
Негативно, це не допомога, а підкуп, і «допомогу» не візьму, і за такого кандидата не голосуватиму	53,3	63,9
ВАЖКО СКАЗАТИ	8,8	10,7

Як відомо, іноді на виборах виборцям пропонують гроші за голосування за певного кандидата чи партію. Як Ви до цього ставитеся?

	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Однозначно засуджую, не можна продавати свій голос	—	—
Загалом ставлюся негативно, але з розумінням – усякі бувають у людей ситуації	53,2	67,5
Ставлюся позитивно, чому б людям не заробити?	31,8	21
ВАЖКО СКАЗАТИ	10,3	6,9

Як Ви думаєте, чому люди погоджуються продавати свій голос за гроші?

	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Тому що вони жадібні, прагнуть заробити на усьому	15,9	19,6
Тому що у них скрутна матеріальна ситуація	48,9	42,7
Тому що їм байдужі усі кандидати, то чому б не заробити?	25,9	22,6
Інше	0,7	1,1
ВАЖКО СКАЗАТИ	8,6	14

А Ви особисто готові продати свій голос за гроші?

	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Безумовно, ні	82,9	87,3
Безумовно, так – за будь-кого і за будь-які гроші	1,5	1
Так, але якщо буде влаштовувати сума	5,2	4
Так, якщо я все рівно збирався голосувати за цього кандидата (партію)	4,6	2,7
ВАЖКО СКАЗАТИ	5,8	5

А за яку саме реальну суму Ви готові проголосувати за партію чи кандидата?

	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Мій голос не продається в принципі	82,3	87,4
За 50 гривень	0,3	0,2
За 51–100 гривень	0,5	0,1
За 101–200 гривень	0,9	0,2
За 201–300 гривень	0,6	0,1
За 301–500 гривень	1,3	0,8
Понад 500 гривень	4,9	3,6
ВАЖКО СКАЗАТИ	7,9	5,0

Як Ви гадаєте, чи допоможуть вибори до Верховної Ради поліпшити ситуацію в Україні? ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ

	Жовтень 2012	Жовтень 2014
Так, вибори дозволять поліпшити ситуацію	22,8	42,6
Вибори нічого не змінять	48,3	31,9
Вибори лише погіршать ситуацію	7,2	7
ВАЖКО СКАЗАТИ	15,7	18,5

Як Ви вважаєте, чи вплине Ваша особиста участь у виборах Верховної Ради чи відмова від участі на майбутнє України?

	Червень-липень 2007	Серпень 2012	Жовтень 2014
Безперечно, вплине	15,0	17,6	17,4
Певною мірою вплине	34,9	35,4	33,8
Ніяк не вплине	35,8	34,8	36,4
ВАЖКО СКАЗАТИ	14,3	12,3	12,4

Чи можете Ви сказати, що Ви залучені до активної громадської діяльності?

	Травень 2014	Жовтень 2014
Так	8,7	6,1
Ні	86,5	90,3
ВАЖКО ВІДПОВІСТИ	4,8	3,6

Чи агітували Ви на громадських засадах (безкоштовно) за ту чи іншу партію чи кандидата?

	Жовтень 2014
Так, я це робив під час виборчої кампанії	2,9
Я б хотів це робити, але не знав, як/мені ніхто не пропонував	3,8
Ні, не робив і не збирався цього робити	90,3
ВАЖКО СКАЗАТИ	3

Чи давали Ви гроші на якусь політичну партію чи кандидата?

	Жовтень 2014
Так	0,5
Я б хотів це зробити, але не знав, як /до мене ніхто не звертався	1,2
Ні, не давав і не збирався цього робити	97,8
ВАЖКО СКАЗАТИ	0,5

Парламентські вибори-2014: підсумки Національного екзит-полу'2014

26 жовтня 2014 року, у день позачергових виборів до Верховної Ради України, Консорціум, до якого входять Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, Київський міжнародний інститут соціології (KMIC) та Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, провів Національний екзит-пол'Рада-2014.

Генеральна сукупність екзит-полу – виборці, які проголосували на виборчих дільницях на території України (крім спеціальних дільниць). Теоретично вибірка репрезентативна для України в цілому, для всіх тих дільниць, на яких відбулися вибори. Опитано 17779 респондентів на 400 виборчих дільницях. Статистична похибка вибірки не перевищує 2,5% для головних партій і блоків (за чисельністю отриманих голосів) і в межах 0,5–1% – для інших партій і блоків.

Національний екзит-пол здійснено за фінансової підтримки міжнародних донорів: Міжнародний Фонд «Відродження», програма Matra Посольства Королівства Нідерландів в Україні, Національний Фонд підтримки демократії (США), РАСТ, проект UNITER, Європейський Союз.

Дані екзит-полу дають змогу представити електорати різних політичних сил.

ТАБЛИЦІ ОДНОМІРНИХ РОЗПОДІЛІВ

1. Відзначте, будь ласка, за яку політичну партію Ви тільки що проголосували на виборах до Верховної Ради України?

	% серед усіх	% серед тих, хто обрав партію
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	23,0	23,3
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	21,0	21,3
Політична партія "Об'єднання "САМОПОМІЧ"	13,4	13,6
Політична партія "Опозиційний блок"	7,5	7,6
Радикальна Партія Олега Ляшка	6,3	6,4
Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Свобода"	6,2	6,2
Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"	5,4	5,5
Політична партія "Громадянська позиція (Анатолій Гриценко)"	3,4	3,4

Комуністична партія України	2,7	2,8
Партія Сергія Тігіпка "Сильна Україна"	2,6	2,6
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	2,4	2,5
ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	1,7	1,7
Партія "Солідарність жінок України"	0,6	0,6
Політична Партія "5,10"	0,5	0,5
Політична партія "Інтернет партія України"	0,4	0,4
Українська партія "Зелена планета"	0,2	0,2
Партія Зелених України	0,2	0,2
Політична партія "Єдина Країна"	0,2	0,2
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ПОЛІТИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "УКРАЇНА – ЄДИНА КРАЇНА"	0,2	0,2
Партія "ВІДРОДЖЕННЯ"	0,1	0,1
Політична партія "Сила Людей"	0,1	0,1
Політична партія "Сила і Честь"	0,1	0,1
Політична партія Конгрес Українських Націоналістів	0,0	0,1
ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "БЛОК ЛІВИХ СИЛ УКРАЇНИ"	0,1	0,1
Політична партія "НОВА ПОЛІТИКА"	0,1	0,1
ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "УКРАЇНА МАЙБУТНЬОГО"	0,1	0,1
Політична партія "Національна Демократична партія України"	0,0	0,0
Політична партія Громадянський рух України	0,0	0,0
Ліберальна партія України	0,0	0,0
ВИКРЕСЛИВ(ла) ВСІХ, ПЕРЕКРЕСЛИВ(ла) ВЕСЬ СПИСОК або ЗІПСУВАВ(ла) БЮЛЕТЕНЬ	0,8	—
НЕ ПАМ'ЯТАЮ	0,5	—
НЕПРАВИЛЬНО ЗАПОВНЕНІ АНКЕТИ	0,2	—

2. Коли саме Ви вирішили, за кого будете голосувати?

Я був прихильником цієї партії задовго до виборів	38,9
Як тільки почалася виборча кампанія, раніше, ніж за три місяці	15,0
Раніше, ніж за місяць до виборів	11,6
В останній місяць до виборів	12,6
В останній тиждень до голосування	9,0
В останній день до голосування	5,0
Визначився прямо на виборчій дільниці	4,7
ВАЖКО СКАЗАТИ / НЕ ЗНАЮ	3,1

3. Що з цього є першочерговим завданням для країни?

Вирішення економічних проблем	19,5
Досягнення миру, зміцнення обороноздатності країни	46,3
Подолання корупції і люстрація влади	25,3
Інше	8,8

4. Стать

ЧОЛОВІК	46,3
ЖІНКА	53,7

5. Вік

18-29 років	15,6
30-39 років	18,5
40-49 років	19,1
50-59 років	21,1
60 років та старші	25,6

6. Освіта

Неповна середня	5,6
Повна середня загальна	17,8
Середня спеціальна	33,0
Незакінчена вища	5,6
Вища	37,9

7. Макрорегіон

Захід	25,4
Центр	40,7
Південь	10,1
Схід	19,7
Донбас	4,1

8. Тип населеного пункту

Обласний центр	34,5
Місто з населенням 100 тис. та більше.	7,0
Місто з населенням від 50 до 100 тис.	4,8
Місто з населенням від 20 до 49-ти тис.	4,8
Місто з населенням менше 20 тис.	6,1
Селище міського типу	7,5
Село	35,3

**ТАБЛИЦІ ДВОВИМІРНИХ РОЗПОДІЛІВ – РЕЙТИНГИ ПАРТІЙ
СЕРЕД ОКРЕМИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ**

Рейтинги партій серед жителів окремих макрорегіонів України

	Україна в цілому	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	23,3	22,4	27,1	24,5	17,8	13,8
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	21,3	31,7	22,4	12,5	12,5	8,7
Політична партія "ОБ'ЄДНАННЯ "САМОПОМІЧ"	13,6	16,3	14,1	9,9	12,2	6,5
Політична партія "ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК"	7,6	0,7	2,4	11,6	21,3	27,2
Радикальна Партія Олега Ляшка	6,4	5,7	7,7	4,8	5,6	6,4
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СВОБОДА"	6,2	7,9	7,3	3,9	3,8	2,4
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "БАТЬКІВЩИНА"	5,5	4,5	6,1	5,1	6,2	2,3
Політична партія "ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ (АНАТОЛІЙ ГРИЦЕНКО)"	3,4	3,9	3,2	3,5	3,3	2,3
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	2,8	0,3	1,4	6,1	5,5	10,7
Партія Сергія Тігіпка "СИЛЬНА УКРАЇНА"	2,6	0,8	1,3	8,0	4,2	6,2
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	2,5	2,5	2,3	2,4	2,4	4,5
Політична партія "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	1,7	1,6	1,8	3,0	1,4	0,5

Рейтинги партій серед чоловіків і жінок

	Чоловіки	Жінки
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	23,5	23,2
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	18,9	23,6
Політична партія "ОБ'ЄДНАННЯ "САМОПОМІЧ"	14,3	13,1
Політична партія "ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК"	6,3	8,5
Радикальна Партія Олега Ляшка	6,9	5,9
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СВОБОДА"	5,0	5,9
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "БАТЬКІВЩИНА"	8,0	4,8
Політична партія "ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ (АНАТОЛІЙ ГРИЦЕНКО)"	3,8	3,1
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	3,0	2,5
Партія Сергія Тігіпка "СИЛЬНА УКРАЇНА"	2,6	2,5
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	3,0	2,1
Політична партія "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	1,6	1,7

Рейтинги партій серед груп населення залежно від типу населеного пункту проживання

	Обласний центр	Місто з населенням 100 тис. та більше.	Місто з населенням від 50 до 100 тис.	Місто з населенням від 20 до 49 тис.	Місто з населенням менше 20 тис.	Селище міського типу.	Село
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	21,9	18,9	20,6	19,1	28,3	24,1	25,5
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	17,3	16,3	17,1	22,9	23,8	22,0	26,1
Політична партія "ОБ'ЄДНАННЯ "САМОПОМІЧ"	18,7	13,7	15,0	17,1	13,7	12,1	8,1
Політична партія "ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК"	8,3	18,1	13,4	4,8	4,9	7,4	4,8

Радикальна Партія Олега Ляшка	3,5	5,1	6,5	5,8	6,4	8,9	9,1
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СВОБОДА"	7,6	6,7	3,6	8,9	5,8	4,1	5,4
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "БАТЬКІВЩИНА"	5,3	4,2	4,0	6,4	3,4	5,0	6,4
Політична партія "ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ (АНАТОЛІЙ ГРИЦЕНКО)"	4,2	3,0	2,3	3,2	3,8	3,1	2,9
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	3,0	3,9	6,4	1,6	2,2	3,0	2,0
Партія Сергія Тігіпка "СИЛЬНА УКРАЇНА"	2,6	2,8	3,6	1,7	1,5	3,7	2,5
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	3,5	3,3	2,8	3,6	2,1	1,2	1,4
Політична партія "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	0,4	0,5	0,2	1,5	2,0	2,2	3,4

Рейтинги партій серед різних вікових груп населення

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років та старші
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	20,2	22,3	23,5	25,1	24,4
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	22,1	21,4	20,7	20,5	22,5
Політична партія "ОБ'ЄДНАННЯ "САМОПОМІЧ"	19,4	19,3	16,1	11,2	6,1
Політична партія "ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК"	5,4	5,6	6,7	8,4	10,1
Радикальна Партія Олега Ляшка	7,7	5,1	5,4	6,5	7,1
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СВОБОДА"	4,3	5,3	6,6	7,0	7,3

Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "БАТЬКІВЩИНА"	3,4	4,6	5,4	6,2	6,7
Політична партія "ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ (АНАТОЛІЙ ГРИЦЕНКО)"	2,7	2,8	3,3	4,1	3,7
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	0,6	1,6	1,8	2,4	5,8
Партія Сергія Тігіпка "СИЛЬНА УКРАЇНА"	2,9	3,0	3,2	1,9	2,3
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	4,3	3,5	2,6	2,1	0,8
Політична партія "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	1,7	1,8	1,5	2,2	1,1

Рейтинги партій серед різних освітніх груп виборців

	Неповна середня	Повна середня загальна	Середня спеціальна	Незакінчена вища	Вища
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	21,4	23,6	24,4	20,8	22,7
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	26,4	24,3	23,1	19,2	18,2
Політична партія "ОБ'ЄДНАННЯ "САМОПОМІЧ"	6,0	7,9	10,2	15,9	20,3
Політична партія "ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК"	7,0	8,4	7,8	7,1	7,2
Радикальна Партія Олега Ляшка	11,7	10,5	7,0	5,4	3,1
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СВОБОДА"	4,8	5,5	6,3	5,6	7,0
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "БАТЬКІВЩИНА"	6,5	5,4	5,9	4,6	5,0
Політична партія "ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ (АНАТОЛІЙ ГРИЦЕНКО)"	1,9	2,7	3,2	4,0	4,1
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	5,2	3,1	2,6	1,9	2,4
Партія Сергія Тігіпка "СИЛЬНА УКРАЇНА"	2,3	2,0	2,7	3,8	2,6
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	1,2	1,6	2,0	5,1	3,1
Політична партія "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	2,6	2,0	1,9	1,9	1,1

Рейтинги партій серед виборців, які вважають різні завдання пріоритетними для країни

	Вирішення економічних проблем	Досягнення миру, зміцнення обороноздатності країни	Подолання корупції і люстрація влади	Інше
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	20,0	27,4	19,3	20,5
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	19,5	23,9	20,2	16,6
Політична партія "ОБ'ЄДНАННЯ "САМОПОМІЧ"	11,5	10,4	21,4	14,6
Політична партія "ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК"	13,5	7,0	3,0	9,5
Радикальна Партія Олега Ляшка	5,5	6,4	7,1	6,0
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СВОБОДА"	3,2	5,2	10,3	5,9
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "БАТЬКІВЩИНА"	5,1	5,7	5,3	5,0
Політична партія "ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ (АНАТОЛІЙ ГРИЦЕНКО)"	2,6	3,6	3,7	3,6
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	5,1	2,1	1,2	5,8
Партія Сергія Тігіпка "СИЛЬНА УКРАЇНА"	6,0	2,2	1,0	2,0
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	1,1	2,2	4,3	2,6
Політична партія "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	2,5	1,6	1,2	1,5

**ТАБЛИЦІ ДВОВИМІРНИХ РОЗПОДІЛІВ – СТРУКТУРА ВИБОРЦІВ
ОСНОВНИХ ПАРТІЙ**

Регіональна структура електоратів партій

	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	24,7	47,5	10,6	15,0	2,3
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	38,1	42,9	5,9	11,5	1,6
Політична партія "ОБ'ЄДНАННЯ "САМОПОМІЧ"	30,7	42,5	7,3	17,6	1,9
Політична партія "ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК"	2,4	12,9	15,4	55,3	13,9
Радикальна Партія Олега Ляшка	22,5	49,1	7,5	17,0	3,9
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СВОБОДА"	32,4	47,8	6,2	12,0	1,5
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "БАТЬКІВЩИНА"	21,1	45,5	9,5	22,2	1,7
Політична партія "ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ (АНАТОЛІЙ ГРИЦЕНКО)"	29,1	38,9	10,4	19,0	2,6
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	2,6	21,2	22,3	38,9	15,0
Партія Сергія Тігіпка "СИЛЬНА УКРАЇНА"	7,7	20,6	30,7	31,7	9,2
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	26,1	38,2	9,7	18,9	7,1
Політична партія "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	23,7	42,0	17,3	15,8	1,2

Розподіл виборців партій за статтю

	Чоловік	Жінка
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	46,6	53,4
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	40,7	59,3
Політична партія "ОБ'ЄДНАННЯ "САМОПОМІЧ"	48,3	51,7
Політична партія "ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК"	39,2	60,8
Радикальна Партія Олега Ляшка	50,4	49,6
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СВОБОДА"	58,8	41,2
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "БАТЬКІВЩИНА"	42,1	57,9
Політична партія "ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ (АНАТОЛІЙ ГРИЦЕНКО)"	51,3	48,7
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	50,2	49,8
Партія Сергія Тігіпка "СИЛЬНА УКРАЇНА"	47,0	53,0
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	55,2	44,8
Політична партія "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	44,7	55,3

Електоральна структура партій залежно від типу поселення виборців

	Обласний центр	Місто з населенням 100 тис. та більше.	Місто з населенням від 50 до 100 тис.	Місто з населенням від 20 до 49 тис.	Місто з населенням менше 20 тис.	Селище міського типу.	Село
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	32,6	5,7	4,2	3,9	7,4	7,8	38,4
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	28,1	5,4	3,8	5,2	6,8	7,7	43,0
Політична партія "ОБ'ЄДНАННЯ "САМОПОМІЧ"	47,8	7,1	5,3	6,0	6,2	6,7	20,9
Політична партія "ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК"	38,0	16,8	8,4	3,0	4,0	7,3	22,5
Радикальна Партія Олега Ляшка	18,9	5,6	4,9	4,3	6,1	10,4	49,8
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СВОБОДА"	42,1	7,6	2,7	6,9	5,7	4,9	30,1
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "БАТЬКІВЩИНА"	33,8	5,5	3,5	5,7	3,8	6,8	41,0
Політична партія "ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ (АНАТОЛІЙ ГРИЦЕНКО)"	42,8	6,3	3,3	4,6	6,8	6,8	29,4
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	37,8	9,8	11,0	2,8	4,8	8,0	25,7
Партія Сергія Тігіпка "СИЛЬНА УКРАЇНА"	34,4	7,6	6,6	3,2	3,5	10,7	34,1
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	48,9	9,5	5,5	7,0	5,1	3,8	20,3
Політична партія "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	8,5	2,1	0,4	4,1	7,0	9,6	68,2

Структура електоратів партій за віком

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років та старші
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	13,5	17,6	19,3	22,8	26,7
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	16,1	18,4	18,5	20,3	26,8
Політична партія "ОБ'ЄДНАННЯ "САМОПОМІЧ"	22,2	26,1	22,6	17,5	11,5
Політична партія "ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК"	11,2	13,7	17,0	23,7	34,4
Радикальна Партія Олега Ляшка	18,9	14,7	16,2	21,7	28,5
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СВОБОДА"	10,8	15,7	20,2	23,8	29,6
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "БАТЬКІВЩИНА"	9,6	15,6	19,1	24,2	31,5
Політична партія "ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ (АНАТОЛІЙ ГРИЦЕНКО)"	12,3	15,4	18,8	25,4	28,0
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	3,5	10,8	12,7	18,2	54,8
Партія Сергія Тігіпка "СИЛЬНА УКРАЇНА"	17,3	21,1	23,4	15,3	22,9
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	27,1	26,0	20,1	18,4	8,5
Політична партія "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	16,6	19,9	17,7	27,9	17,9

Структура електоратів партій за рівнем освіти

	Неповна середня	Повна середня загальна	Середня спеціальна	Незакінчена вища	Вища
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	5,1	18,0	34,7	5,0	37,3
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	6,8	20,1	35,6	5,0	32,5
Політична партія "ОБ'ЄДНАННЯ "САМОПОМІЧ"	2,4	10,2	24,6	6,5	56,4
Політична партія "ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК"	5,1	19,7	33,9	5,3	36,1
Радикальна Партія Олега Ляшка	10,2	29,4	36,6	4,8	19,0
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СВОБОДА"	4,3	15,5	33,1	5,0	42,2
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "БАТЬКІВЩИНА"	6,6	17,7	35,8	4,8	35,1
Політична партія "ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ (АНАТОЛІЙ ГРИЦЕНКО)"	3,1	13,8	30,4	6,5	46,2
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	10,5	20,0	31,9	3,9	33,7
Партія Сергія Тігіпка "СИЛЬНА УКРАЇНА"	4,9	13,8	34,6	8,3	38,4
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	2,6	11,5	27,0	11,6	47,4
Політична партія "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	8,4	21,4	37,9	6,4	25,8

Структура електоратів партій за часом, коли їхні виборці визначилися з вибором

	Я був прихильником цієї партії задовго до виборів	Як тільки почалася виборча кампанія, раніше, ніж за три місяці	Раніше, ніж за місяць до виборів	В останній місяць до виборів	В останній тиждень до голосування	В останній день до голосування	Визначився прямо на виборчій дільниці	Важко сказа / Не знаю
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	39,4	18,8	11,9	10,5	7,9	4,4	4,1	3,0
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	37,7	15,0	11,2	13,4	9,8	5,0	4,8	3,0
Політична партія "ОБ'ЄДНАННЯ "САМОПОМІЧ"	21,7	16,0	16,0	22,7	13,3	5,1	3,3	1,9
Політична партія "ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК"	37,6	17,5	12,4	13,1	8,0	4,4	3,8	3,1
Радикальна Партія Олега Ляшка	38,7	14,3	11,9	11,7	8,8	5,9	5,5	3,1
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СВОБОДА"	57,3	8,3	7,8	8,2	7,4	5,1	3,9	2,2
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "БАТЬКІВЩИНА"	64,6	8,4	7,3	5,9	5,1	3,8	3,0	1,9
Політична партія "ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ (АНАТОЛІЙ ГРИЦЕНКО)"	44,1	13,4	10,7	12,4	8,3	4,8	4,4	1,9
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	65,7	10,0	4,3	5,4	2,5	2,6	6,5	3,0
Партія Сергія Тігіпка "СИЛЬНА УКРАЇНА"	44,7	14,4	11,0	7,5	7,6	5,0	4,6	5,1
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	40,7	12,1	12,3	10,9	10,8	6,4	4,4	2,4
Політична партія "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	20,0	20,8	17,7	20,5	7,2	5,2	6,0	2,6

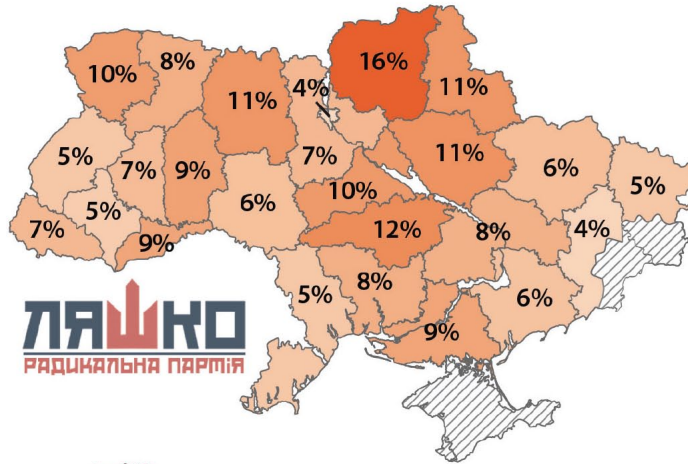
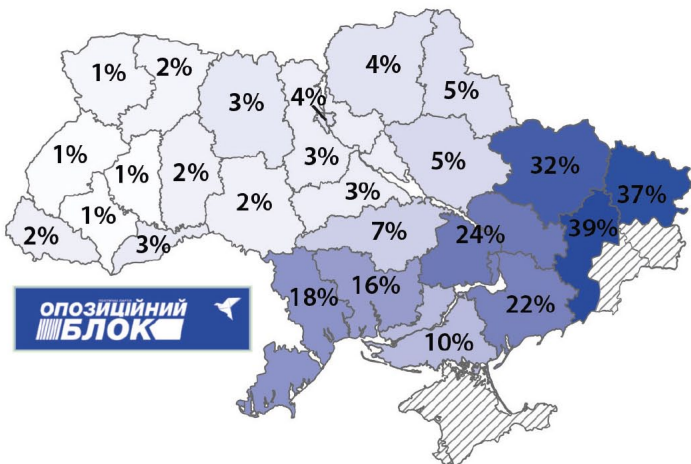
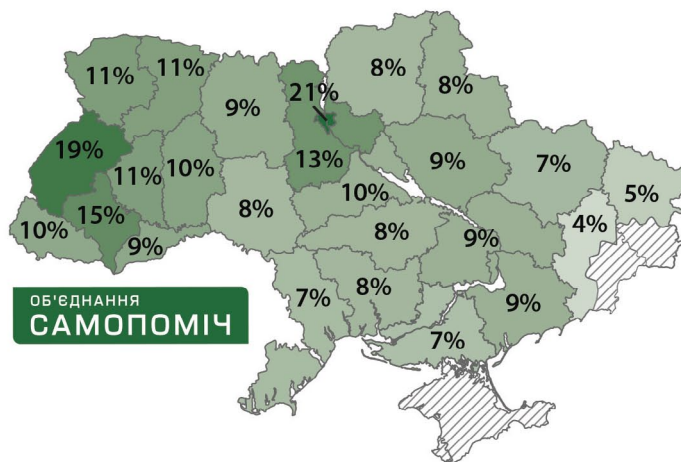
Структура електоратів партій залежно від першочергових завдань, які бачать їхні виборці

	Вирішення економічних проблем	Досягнення миру, зміцнення обороноздатності країни	Подолання корупції і люстрація влади	Інше
ПАРТІЯ "БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА"	16,7	54,6	21,1	7,6
Політична партія "НАРОДНИЙ ФРОНТ"	17,7	51,7	24,0	6,6
Політична партія "ОБ'ЄДНАННЯ "САМОПОМІЧ"	16,2	35,2	39,5	9,1
Політична партія "ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК"	35,4	43,6	10,1	10,9
Радикальна Партія Олега Ляшка	16,9	46,6	28,5	8,0
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "СВОБОДА"	10,2	38,9	42,7	8,2
Політична партія ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ "БАТЬКІВЩИНА"	18,3	48,8	25,0	7,9
Політична партія "ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ (АНАТОЛІЙ ГРИЦЕНКО)"	14,6	49,1	27,4	8,9
КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ	36,0	35,2	10,9	18,0
Партія Сергія Тігіпка "СИЛЬНА УКРАЇНА"	45,2	39,0	9,3	6,4
Політична партія "ПРАВИЙ СЕКТОР"	8,1	40,1	43,1	8,6
Політична партія "ВСЕУКРАЇНСЬКЕ АГРАРНЕ ОБ'ЄДНАННЯ "ЗАСТУП"	30,1	43,7	18,2	8,0

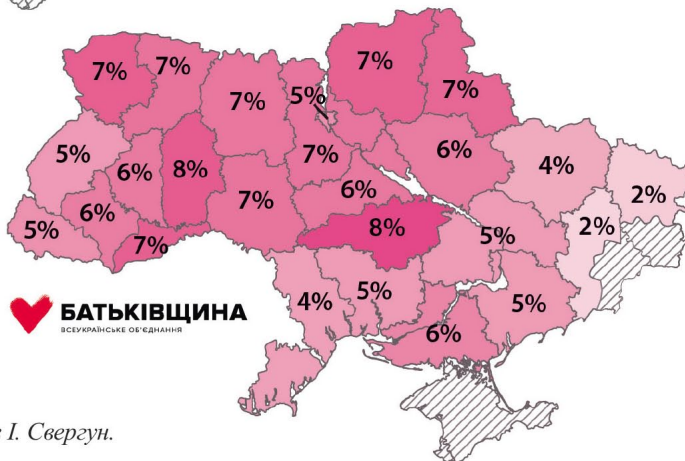
Результати партій, що подолали п'ятивідсотковий бар'єр за партійними списками на парламентських виборах у жовтні 2014 р. (за областями)

1

2

За даними ЦВК карти 1-2 підготував І. Свергун.

Результати основних партій на виборах до обласних рад у жовтні 2015 р.

Зведені результати по Україні:

19,4% – БПП “Солідарність”; 12% – “Батьківщина”;
 11,5% – “Опозиційний блок”; 7,3% – УКРОП;
 6,7% – “Свобода”; 6,7% – РПЛ; 6,3% – “Самопоміч”;
 5,4% – “Відродження”; 4,8% – “Наш край”

Методика розрахунку:

Результат партії по Україні =

Сукупна кількість голосів виборців, поданих за політичну партію в усі обласні ради і міську раду Києва
 —————
 загальна кількість голосів виборців, поданих за місцеві організації політичних партій

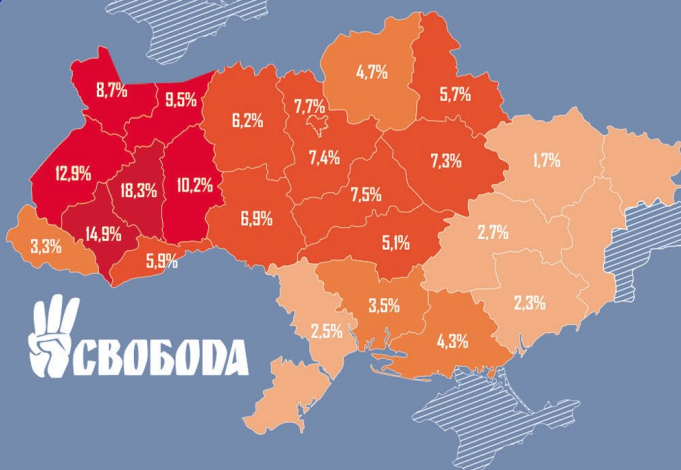
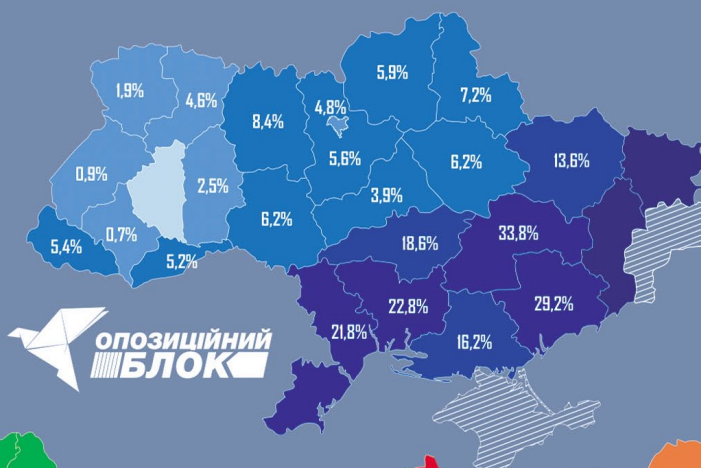

У Донецькій і Луганській областях вибори до обласних рад не проходили, в цих регіонах для розрахунку бралися сукупні результати в районні та міські ради.

Дані: копії протоколів ОВК, сайт ЦВК

3

4

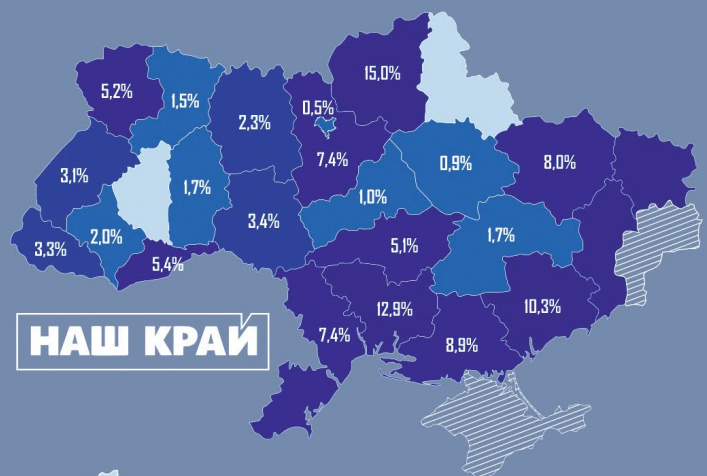
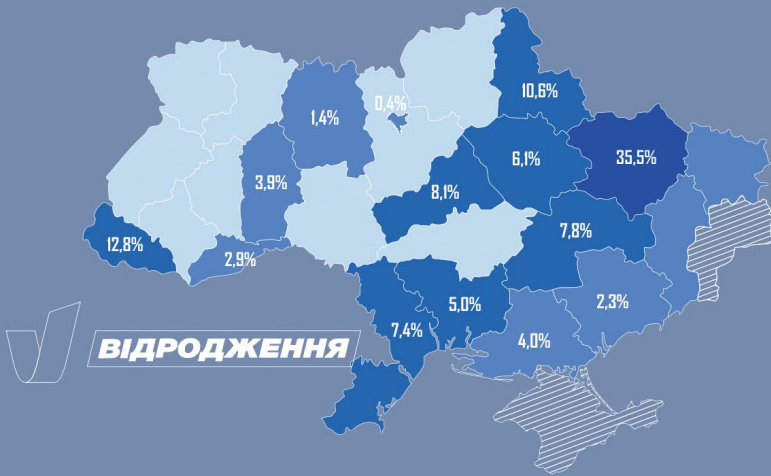

5

Партія не брала участі у виборах до облради

6

Партія не брала участі у виборах до облради

Карты 3-6 подготовлено за даними ЦВК інформаційно-аналітичним центром RATING Pro:

- карта 3 – http://ratingpro.org/cache/images/ratingpro/1_w800_h564.png
- карта 4 – http://ratingpro.org/cache/images/ratingpro/1_w800_h564.png
- карта 5 – http://ratingpro.org/cache/images/ratingpro/2_w800_h564.png
- карта 6 – http://ratingpro.org/cache/images/ratingpro/2_w800_h564.png